

Lokalne Inspiracje

Najlepsze inicjatywy konkursu

„Odkryj swój skarb”

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY

Narodowe Centrum Kultury 2019

Koordinacja projektu i redakcja merytoryczna:

Weronika Warzocha, Maksymilian Olenderek

Redakcja językowa i korekta:

Anna Rzepniewska

Projekt graficzny i skład:

Joanna Gębal

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY

Narodowe Centrum Kultury

ul. Płocka 13

01-231 Warszawa

nck@nck.pl

www.nck.pl

Narodowe Centrum Kultury jest instytucją państwową
działająca na rzecz rozwoju kultury w Polsce

Spis treści

1. Dzień Osadnika
2. Biblioteka dziedzictwa kulturowego i historycznego gminy Żarów
3. Szkoła Suki Biłgorajskiej – Mistrz Tradycji
4. Nowe technologie w historii: cykl działań edukacyjnych skierowanych do mieszkańców gmin Ława i Kisielice
5. Jaki znak Twój?
6. Bogata w makatki drewniana chatka dziadka i babki
7. Między nami a drzewami
8. Zapisać Niezapisane: warsztaty i wydarzenia skierowane do mieszkańców LGD Kraina Rawki
9. Lokalne wioski
10. NIEwykorzeni
11. Młodzi ambasadorzy wielokulturowej gminy Lichnowy
12. Patrioci i Fabrykanci Zagłębia Staropolskiego
13. Lidzbark Warmiński oczami dzieci
14. Historyczne i kulturowe oblicza ziemi braniewskiej
15. Z historią przez Zator: gry miejskie na terenie małej ojczyzny
16. Na tropie niepodległości
17. Archipeląg Pamięci: innowacyjny szlak historyczny
18. Historia zaklęta w fotografii – ludzie, wydarzenia, miejsca.
Historia opowiedziana
19. Siwaki: warsztaty z wypiekania w naczyniach ceramicznych i nowoczesna prezentacja fotograficzna
20. Odkrywamy zakamarki

„ Nie zgadzasz się z tym, że małe miejscowości są nudne? Działasz lokalnie i leży Ci na sercu tożsamość twojej małej ojczyzny? Zachęcasz innych do odkrywania jej skarbów? ŚWIETNIE! Pochwal się tym – zgłoś się do konkursu! ”

– tymi słowami zachęcaliśmy mieszkańców małych miejscowości do udziału w konkursie „Odkryj swój skarb”. Odzew przerósł nasze oczekiwania. Wpłynęły 203 zgłoszenia ze wszystkich województw – słowem: z całej Polski!

Do konkursu można było zgłaszać działania, których celem jest pielęgnowanie dziedzictwa lokalnego oraz umacnianie tożsamości lokalnej, m.in. w obszarze zabytków, dziedzictwa przyrodniczego, twórczości artystycznej, gwar i dialektów, mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych, sztuki i obrzędowości ludowej, lokalnych historii rodzinnych oraz społecznych czy zwyczajów kulinarnych.

Celem konkursu było wyłonienie dwudziestu najciekawszych inicjatyw edukacyjno-kulturalnych prezentujących dziedzictwo małych i średnich polskich miejscowości. Właśnie tych dwadzieścia inicjatyw przedstawiamy w naszej publikacji. Pięć spośród nich otrzymało nagrody pieniężne: trzy pierwsze miejsca i dwa wyróżnienia.

Inicjatywy zgłaszane do konkursu prezentowały niezwykle różnorodność działań w obszarze dziedzictwa podejmowanych oddolnie, pochodziły z różnych regionów i dotyczyły wielu tematów. Podobnie jest wśród wyróżnionych przedsięwzięć, które reprezentują wszystkie krainy Polski i niezwykle szeroki zakres działań, m.in.: rekonstrukcje historyczne, nauka gry na regionalnych instrumentach, tworzenie filmów, wydawanie publikacji, ochrona krajobrazu miasta, tworzenie szlaków historycznych i ścieżek edukacyjnych, projektowanie gier miejskich czy budowanie pamięci miejsca przez zbieranie fotografii i przeprowadzanie wywiadów z mieszkańcami.

Naszą główną motywacją było wypromowanie inicjatyw ukazujących skarby małych i średnich miejscowości. Chcieliśmy także zmotywować innych do odkrywania skarbów swoich okolic. Pierwszy krok mamy już za sobą: udało nam się stworzyć mały skarbiec, który właśnie prezentujemy wszystkim zainteresowanym. Niech będzie on inspiracją do dalszego działania!

Milej lektury!

Redaktorzy

„Odkrywanie tożsamości

Żuławiaków”

Dzień Osadnika

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Żuławy jako Ziemie Odzyskane wciąż borykają się z problemem niskiej tożsamości regionalnej mieszkańców i słabych więzi społecznych. Inspiracją do ustanowienia Dnia Osadnika była potrzeba znalezienia wspólnego mianownika łączącego Żuławiaków i wzbudzającego w nich poczucie dumy. To osadnictwo. W większości jesteśmy bowiem potomkami przesiedleńców, którzy przybyli na Żuławy po wojnie z różnych stron Polski.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Wzmocnienie tożsamości regionalnej Żuławiaków.
- ◆ Wzbudzenie w uczestnikach poczucia dumy z bycia Żuławiakiem.
- ◆ Integracja mieszkańców regionu.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

Projekt został skierowany do Żuławiaków. Zaangażowali się w niego mieszkańcy, szkoły, lokalne instytucje kultury, samorzady, różnego rodzaju organizacje i firmy.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Tego dnia my – Żuławiacy – spotykamy się na stacji kolei wąskotorowej przebrani w powojenne stroje i przy użyciu atrybutów osadników odtwarzamy sceny przybycia przesiedleńców na Żuławy po 1945 r. Wsiadamy z zabytkowych wagonów, czytamy odezwy i wspomnienia osadników. Następnie przechodzimy ulicami Nowego Dworu Gdańskiego – na czele marszu jadą zabytkowe pojazdy, a za nimi

idą przebrani „osadnicy”. Śpiewamy pieśni z epoki, wspominamy dzieje naszych przodków. W inscenizacji biorą udział całe rodziny – starsi, młodzi, dzieci. Miasto na chwilę zamiera – przypadkowi przechodnie i pracownicy wychodzą ze sklepów, mieszkańcy jednego z domów na trasie witają nas chlebem i solą. Panuje podniosła i radosna atmosfera. Tak docieramy aż do Żuławskiego Parku Historycznego, w którym w plenerze odbywa się dalsza część inscenizacji – „osadnicy” otrzymują akty nadania ziemi, gospodynie częstują potrawami kuchni osadniczej, wykonujemy pamiątkowe zdjęcie. W budynku odbywają się wykłady, prelekcje historyczne i wystawy.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Nasi przodkowie do końca tęsknili za miejscami, z których przybyli. Nie kochali tej ziemi i nie uczyli tej miłości swoich dzieci. Dziś my – pokolenie, które dostrzega piękno i potencjał Żuław – otwarcie nazywamy się Żuławiakami i budujemy swoją regionalną tożsamość. Mimo różnic szukamy tego, co nas łączy, co jest dla nas charakterystyczne. Z tego narodził się pomysł na święto, które integruje, uczy i bawi.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Wybraliśmy metody aktywizujące i zachęcające do współdziałania (inscenizacja, przebieranie się w stroje z epoki, marsz i wspólny śpiew, pamiątkowe zdjęcie). Chcieliśmy też, aby święto było okazją do pogłębiania wiedzy – w tym celu wprowadziliśmy tematy przewodnie (np. wesele). Organizujemy także wykłady historyczne, kultywujemy tradycje i odtwarzamy zwyczaje (np. kuchnia osadnicza), czytamy wspomnienia przodków.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Celem Dnia Osadnika jest tworzenie i podtrzymywanie więzi mieszkańców z regionem, a także zwiększanie świadomości ich pochodzenia i poczucia dumy z bycia Żuławiakiem. Osiągnęliśmy wszystkie nasze cele. Święto jest odbierane bardzo dobrze. Mieszkańcy nie tylko chętnie biorą udział w samym wydarzeniu, lecz także angażują się w jego organizację, mają własne pomysły, które dla nas jako organizatorów są miłym zaskoczeniem. Podczas przygotowań odbywają się tematyczne zajęcia w szkołach. Na bazie opracowanych przez nas materiałów

nauczyciele przygotowują uczniów do udziału w święcie i zachęcają ich do odkrywania własnych korzeni. Nasza inicjatywa łączy: od organizacji, w którą oddolnie angażuje się wiele podmiotów, aż do realizacji. Przybiera ona formę niespotykanej, żywej inscenizacji historycznej, w której nie ma publiczności, bo wszyscy są jej uczestnikami. Obecnie największym wyzwaniem jest rosnąca liczba uczestników i współpracujących z nami podmiotów. Naszym zadaniem jest koordynacja ich działań i zapewnienie im wysokiego poziomu merytorycznego wydarzenia.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Dzień Osadnika, chociaż jest stosunkowo nowym świętem, wrósł już w żuławski kalendarz i jego organizacja będzie kontynuowana w kolejnych latach w podobnej formie.

autorzy: Stowarzyszenie Miłośników
Nowego Dworu Gdańskiego,
Klub Nowodworski

tytuł: Dzień Osadnika

miejsce: Nowy Dwór Gdański (woj. pomorskie)

„Żarów — gmina pełna

dziedzictwa”

Biblioteka dziedzictwa kulturowego i historycznego gminy Żarów

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Biblioteka dziedzictwa kulturowego i historycznego gminy Żarów to akcja zakładająca zbiór archiwaliów dotyczących lokalnego dziedzictwa i umieszczenie ich na powstałym w tym celu Regale Pamięci. To owoc pracy pasjonatów historii gminy – grupy młodych ludzi, którzy wpadli na pomysł, że najlepszym sposobem na stworzenie unikatowej kolekcji będzie zaangażowanie w pracę mieszkańców, aby zaczęli się oni identyfikować z regionem.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Zachowanie lokalnego dziedzictwa – główna idea Regału Pamięci.
- ◆ Włączenie w prace nad zachowaniem lokalnego dziedzictwa społeczności gminy Żarów i ułatwienie jej dostępu do kultury.
- ◆ Promocja historii i dziedzictwa – dotarcie do odbiorców dzięki atrakcyjnej formie realizacji projektu.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

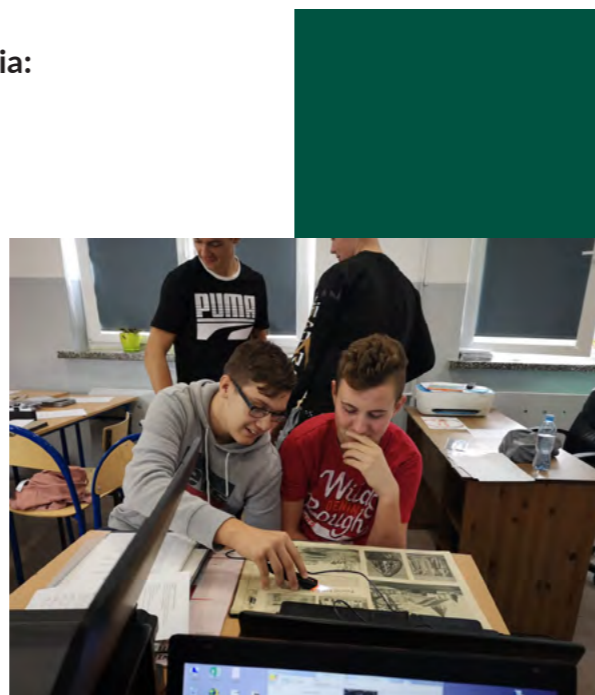
Do kogo kierowaliście projekt?

W przedsięwzięcie byli zaangażowani członkowie Fundacji Inicjatywa B, stowarzyszeń Labiryntarium i Rowerowy Żarów oraz lokalna społeczność, biorąca udział w zbieraniu archiwaliów, w wykładach, wystawach, warsztatach, jak również osoby, do których trafiły materiały stworzone w ramach projektu. Ponadto w inicjatywie uczestniczyli świadkowie historii, samorząd i szkoły podstawowe oraz Biblioteka Miejska w Żarowie i Biblioteka Publiczna w Jaworzynie Śląskiej.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

W ramach projektu odbyły się następujące wydarzenia:

- ◆ dwie wystawy plenerowe prezentujące serię wielkoformatowych fotografii z lat 50.–80. XX w. ukazujących miasto i gminę Żarów,
- ◆ stworzenie pięciu nagrań historii mówionej i umieszczenie ich w internecie,
- ◆ sześć prelekcji o historii lokalnej i miejscowych zabytkach dla mieszkańców wsi z gminy,
- ◆ cztery odstony warsztatów digitalizacji dokumentów historycznych dla młodzieży z dwóch wiejskich szkół podstawowych z gminy,
- ◆ nagranie za pomocą drona sześciu odcinków filmu ukazującego detale architektoniczne kościołów, zamków i kamienic znajdujących się w gminie,
- ◆ rowerowa gra miejska *Stary Żarów 4*, której celem było zapoznanie uczestników z historią miasta i gminy,
- ◆ wydanie folderów z reprodukcjami przedwojennych kartek pocztowych,
- ◆ stworzenie drugiego Regału Pamięci we współpracy z gminą Jaworzyna Śląska,
- ◆ wydanie gazety promującej projekt.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Pracujemy z archiwaliami dotyczącymi historii lokalnej i promujemy dziedzictwo regionalne przez digitalizację dokumentów i zachowywanie ich np. na nagraniach audio, wideo oraz zdjęciach. Angażujemy w działania społeczność gminy, co integruje ją i umacnia w niej poczucie odpowiedzialności za dziedzictwo regionu.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Na projekt składa się wiele zadań, do których realizacji wykorzystano zróżnicowane narzędzia, aby przyciągnąć odbiorców i dać im możliwość aktywnego udziału w przedsięwzięciach (w wystawach, warsztatach, grze miejskiej, wykładach historycznych), jak również udziału biernego (film z drona, stworzenie folderu i gazety, nagranie historii mówionych). Wybraliśmy narzędzia zarówno tradycyjne, jak i nowoczesne, aby dotrzeć do zróżnicowanych odbiorców – od osób starszych po młodzież.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Realizacja projektu udowodniła, że podobne działania są bardzo potrzebne w gminach takich jak nasza. Żarów jest uważany za miasto, które lata świetności ma już za sobą. Dzięki pokazaniu ludziom, jak wiele skarbów związanych z jego historią można wspólnie odkryć i jak ciekawe mogą być to znaleziska, udało nam się zachęcić do czynnego udziału w wydarzeniach ponad 1,2 tys. uczestników, a cały projekt miał ponad 8 tys. odbiorców. To o wiele więcej, niż zakładaliśmy. Ludzie chętnie przynosili do nas skarby z własnych szuflad (zdjęcia, kartki pocztowe, dokumenty), a w materiałach przez nas przygotowanych odkrywali miejsca, które już nie istnieją, a zostały w ich pamięci. Idea *Biblioteki dziedzictwa* została więc odpowiednio wypromowana, co ułatwi nam kontynuację prac. Jedyny problem, jaki napotkaliśmy, to sezon urlopowy, w którym odbywały się prelekcje – mieszkańcy zgłaszali nam chęć udziału w wydarzeniu poza wakacjami.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie

w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Biblioteka dziedzictwa będzie projektem cyklicznym. Dzięki bardzo dobremu odbiorowi naszych działań mamy pewność, że ich kontynuacja jest potrzebna, więc w miarę możliwości będziemy je rozszerzać.

autorzy: Fundacja Inicjatywa B

tytuł: Biblioteka dziedzictwa kulturowego
i historycznego gminy Żarów

miejsce: Żarów (woj. dolnośląskie)

„Tradycja muzyczna

ożywiona przez dzieci”

Szkoła Suki Biłgorajskiej - Mistrz Tradycji

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Chcieliśmy przekazać muzyczne dziedzictwo regionu mieszkańcom z najmłodszego pokolenia, aby stali się oni naturalnymi kontynuatorami rodzimej tradycji. Mimo że Szkoła Suki Biłgorajskiej organizowała wiele warsztatów i wydarzeń, odbiorcami naszych inicjatyw byli dotychczas głównie ludzie dorośli, często z odległych części kraju, nie widzieliśmy natomiast zainteresowania wśród miejscowych dzieci i młodzieży.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Przede wszystkim: ożywienie zanikających tradycji muzycznych Rostocza Zachodniego.
- ◆ Upowszechnienie umiejętności śpiewu i gry na tradycyjnych instrumentach, a także popularyzacja muzykowania wśród dzieci i młodzieży.
- ◆ Wzmocnienie roli nieformalnej edukacji w rozwoju młodych osób, wzmocnienie tożsamości lokalnych wspólnot oraz świadomości małej ojczyzny.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

Projekt tworzyli: Krzysztof i Marta Butrynowie (etnologowie i kulturoznawcy, uczniowie wiejskich muzykantów), Zbigniew Butryn (wiejski lutnik, rekonstruktor suki biłgorajskiej, skrzypek i basista ludowy), Stanisław Głaz (skrzypek ludowy z Dzwoli, urodzony w 1933 r., jeden z ostatnich wiejskich muzykantów regionu), Janina Chmiel (śpiewaczka ludowa z Wólki Ratajskiej, urodzona w 1937 r.), Bronisław Rawski (bębnista i tancerz z Kocudzy, urodzony w 1937 r.). W projekcie uczestniczyli dzieci i rodzice z miejscowości powiatu janowskiego, m.in. z Godziszowa, Modliborzyc, Janowa Lubelskiego, Michałówki.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Szkoła Suki Biłgorajskiej to oddolna, nieformalna, niezależna inicjatywa, skupiająca sympatyków muzyki tradycyjnej. Swoją działalność edukacyjną rozpoczęliśmy w 2007 r. Do konkursu zgłosiliśmy jednak inicjatywę *Mistrz Tradycji*, którą prowadzimy od 2016 r. Na początku były kameralne, nieformalne spotkania w gronie znajomych. Z czasem zaczęli do nas przyjeżdżać ludzie z całej Polski, młodszy i starszy, o różnych profesjach: muzycy, plastycy, inżynierowie, językoznawcy, ornitolodzy, lekarze. Przyciągała ich możliwość poznania roztoczańskich śpiewaków i muzykantów.

Po kilku latach zaobserwowaliśmy jednak, że inicjatywą nie są zainteresowane osoby z regionu. Szukaliśmy sposobu na zaciekawienie młodzieży. Zmieniliśmy formułę spotkań: postanowiliśmy prowadzić regularne zajęcia w ciągu roku szkolnego. Nauka miała się odbywać od podstaw, nie wymagaliśmy przygotowania muzycznego, znajomości nut ani posiadania instrumentu. Dzieciaki miały grać na naszych instrumentach, tj. na skrzypcach, suce biłgorajskiej, bębenku obręczowym i basetli. Zaczęliśmy się promować na plakatach i w lokalnych mediach – z zaznaczeniem, że materiał muzyczny będzie pochodził z repertuaru ludowego. Zagrało! Ku naszemu zdziwieniu po kilku dniach mieliśmy pierwsze zgłoszenia. Od 2016 r. prowadzimy regularne lekcje gry dla dzieci i młodzieży. W tej chwili mamy dwie grupy przy Janowskim Ośrodku Kultury w Janowie Lubelskim oraz Gminnym Ośrodku Kultury w Modliborzycach.

Staramy się włączać naszych wychowanków w różne inicjatywy, m.in. we współtworzenie muzycznego muralu w 2017 r. W tym roku planujemy wspólne kolędowanie. Od początku *Mistrza Tradycji* chcemy pokazać uczestnikom, że folklor może być inspirujący i nie jest tylko „skansenem”. Pod okiem ludowej śpiewaczki stworzyliśmy np. przyspiewki o bardzo współczesnej treści, związanej z życiem codziennym dzieciaków.

Dzieci wykorzystują swoje umiejętności podczas uroczystości szkolnych czy rodzinnych. Urzekła nas wypowiedź jednej z mam, która na pytanie, czy chciałaby, aby jej córka wzięła udział w konkursie, odrzekła, że wołałaby, aby córka nauczyła się melodii i grała przede wszystkim dziadkowi oraz podczas rodzinnych uroczystości.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Nasza inicjatywa zakłada kultywowanie lokalnych tradycji muzycznych w najmłodszym pokoleniu. Materiał muzyczny pozyskujemy podczas badań terenowych oraz od ostatnich muzykantów i śpiewaków na spotkaniach w formule mistrz – uczeń. Zajęcia odbywają się w niewielkich miejscowościach i skupiają uczestników również z niewielkich miejscowości.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Podstawową metodą pracy z dziećmi jest nauka melodii ze słuchu w bezpośredniej relacji mistrz – uczeń. Niezwykle istotna jest też regularność spotkań. Jednak Szkoła Suki Biłgorajskiej to nie tylko lekcje. W planie zajęć mamy także wyjazdy na festiwale, spotkania integracyjne i – co dla nas bardzo ważne – granie na żywo do tańca na wiejskich zabawach. Dajemy naszym uczniom dużą dozę swobody, ponieważ chcemy, żeby przede wszystkim czuli oni radość z muzykowania.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Mimo początkowych obaw związanych z naborem i prowadzeniem regularnych zajęć zawiązała się grupa młodych pasjonatów, którzy przyswajają ludowe melodie. Wciąż udaje się prowadzić ciekawe zajęcia, które zaszczepiają w dzieciach miłość do

muzyki ludowej. Uczniowie nie tylko się nie zniechęcają, lecz także sięgają po inne instrumenty ludowe, np. okarynę. Miłym zaskoczeniem było dla nas to, że zaczęli oni poszukiwać muzycznych tradycji w swoich rodzinach, a także w najbliższej okolicy, i na własną rękę zgłębiają nowe pieśni i melodie. Tworzą wspólnie kapele i dobrze się zgrywają.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Dotychczasowe efekty pracy z dziećmi bardzo nas cieszą. Zżyliśmy się ze swoimi uczniami, a także oni nawiązali relacje między sobą. Obecna edycja warsztatów muzycznych będzie trwała do końca 2020 r. dzięki dofinansowaniu MKiDN. Oprócz standardowych zajęć planujemy wspólne kolędowanie „od chaty do chaty”, wyjazdy na festiwale dziecięce, a być może nawet wakacyjny obóz muzyczny.

autorzy: Krzysztof Butryn, Marta Graban-Butryn,
Fundacja Stara Droga

tytuł: Szkoła Suki Biłgorajskiej – Mistrz Tradycji

miejsce: Janów Lubelski (woj. lubelskie)

wrót do
spisu treści

„Dziedzictwo i historia —

Ława multimedialnie i lokalnie”

Nowe technologie w historii: cykl działań edukacyjnych skierowanych do mieszkańców gmin Ława i Kisielice

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Chcieliśmy dostarczyć mieszkańcom gmin sprawdzoną wiedzę o regionie, dostępną do tej pory jedynie w książkach. Zamierzaliśmy im ją przekazać w formie rozrywki cyfrowej za pomocą nowych mediów i zaprosić odbiorców do uczestnictwa w procesie tworzenia treści. To reakcja na niski poziom czytelnictwa w Polsce, o którym informują raporty Biblioteki Narodowej.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Budowanie tożsamości regionalnej na terenach wiejskich przez popularyzację lokalnej historii i lokalnego dziedzictwa kulturowego.
- ◆ Eliminacja wykluczenia społecznego przez dostarczanie mieszkańcom gmin wiedzy wysokiej jakości.
- ◆ Stworzenie publiczności czytelniczej na terenach wiejskich.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

Projekt jest inicjatywą autorską. Był realizowany przez twórcę samodzielnie, z wyjątkiem filmów produkowanych przy wsparciu specjalistów (montażysta, lektor). To przedsięwzięcie niekomercyjne, skierowane do mieszkańców gmin Iława i Kisielice, a pośrednio także do osób z okolicznych gmin i miejscowości, jak również do gości oraz turystów.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Etap I (2016–2018): Realizacja czterech filmów dokumentalnych o lokalnych wydarzeniach z okresu 1918–1945 (*Wielka ucieczka*, *Tajna akcja rotmistrza Żychlińskiego*, *Druga stolica Rzeszy*, *Tajemnica zamku w Szymbarku*).

Etap II (2018): Realizacja ośmiu filmów w konwencji 100-sekundowej o miejscach, postaciach i wydarzeniach związanych z regionem iławskim (*Kolej w Iławie*, *Carl Kneller*, *Stare Miasto*, *Panorama Eichlera*, *Krótką historią o miłości*, *Taśmy Szymkowiaka*, *Kurier z Warszawy w... Iławie*, *Ratusz w Iławie*).

Etap III (2019): Produkcja trzech podcastów o powojennej historii regionu (*Zniszczone miasto*, *Tu stacja Iława Niemiecka*, *Niniejszym donoszę*).

Etap IV (2016–2019): Komunikacja z publicznością czytelniczą za pośrednictwem fanpage'a Internetowe Muzeum Iławy (posty, live'y itp.).

Etapy projektu były realizowane zgodnie z planem działania, a wszystko zostało poprzedzone merytorycznym przygotowaniem autora projektu. Całość działań została sfinansowana ze środków własnych autora.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Projekt jako autorska inicjatywa edukacyjno-kulturalna wpisuje się w założenia konkursu: jego celem jest rozbudzenie w mieszkańcach gmin Iława i Kisielice zainteresowania historią (wydarzeniami, miejscami, postaciami) regionu iławskiego oraz wywołanie w nich poczucia odpowiedzialności za lokalne dziedzictwo przez włączenie ich w działania.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Projekt – zrealizowany w obszarze nowych mediów i technologii – zakładał dostarczenie mieszkańcom obszarów wiejskich materiałów w atrakcyjnej formie, zachęcającej do ich aktywnego odbioru i dzielenia się nimi z otoczeniem. Okazało się, że nowe media mogą służyć także do edukacji i popularyzacji historii lokalnej.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Internet ułatwił dostęp do informacji, ale dopiero nowe media upowszechniły zmienione postawy odbiorcze, ponieważ zachęcają do korzystania z wiedzy i dzielenia się nią. Zastosowanie tych form przekazu pozwoliło na osiągnięcie trwałego efektu edukacyjnego i popularyzatorskiego. Realizacja projektu umożliwiła stworzenie relacji odbiorcy z treścią bez pośrednictwa instytucji kultury.

Efekty „miękkie”: zwiększenie świadomości mieszkańców dotyczącej wartości lokalnego dziedzictwa i lokalnej historii. Efekty

„twarde”: podjęcie działań inwestycyjnych przez gminę Kisielice (oznakowanie atrakcji, uporządkowanie terenu).
Statystyki (łączna liczba wyświetleń/odtworzeń): filmy dokumentalne – 35 tys.; filmy 100-sekundowe – 35 tys.; podcasty – 11 tys. (zasięg: 25 tys.; aktywność: 3 tys.).
Rekomendacja: kontynuowanie produkcji podcastów jako najpopularniejszej formy upowszechniania wiedzy.
Problemy: wysokie oczekiwania społeczne odnośnie do kolejnych produkcji; potrzeba inwestowania środków finansowych (montaż filmu, lektor).

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Planowana jest produkcja kolejnych podcastów przeznaczonych do umieszczenia na wszystkich platformach dystrybucji, jako że to najatrakcyjniejsza forma dzielenia się wiedzą, mająca największy potencjał.

autorzy: Michał Młotek

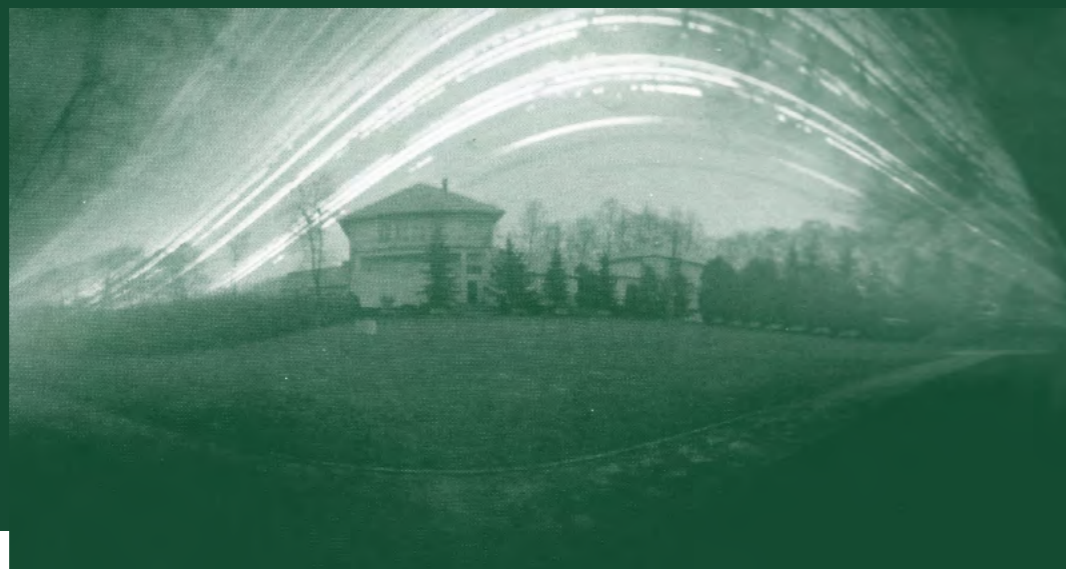
tytuł: Nowe technologie w historii: cykl działań edukacyjnych skierowanych do mieszkańców gmin Ława i Kisielice

miejsce: Ława (woj. warmińsko-mazurskie)

wrót do
spisu treści

„Solarigrafia

dla każdego”

Jaki znak Twój?

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Inicjatywa wynikała z chęci zaznaczenia w środowisku lokalnym wagi stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości w sposób niebanalny i trwały, ale też w wymiarze edukacyjnym. Wcześniej już współpracowaliśmy z wieloma artystami. Tym razem zainspirowaliśmy się działalnością Dominiki Lewandowicz, która pokazała nam technikę solarigrafii.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Odkrycie oraz popularyzacja dziedzictwa materialnego i historycznego gminy Platerów.
- ◆ Budowanie więzi społecznych przez działania związane z dziedzictwem lokalnym.
- ◆ Rozwijanie twórczości artystycznej inspirowanej dziedzictwem.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

Projekt został skierowany do młodzieży i nauczycieli, rodziców oraz dziadków – wszystkich mieszkańców gminy Platerów. Opracowali go: Maria Daszko (polonistka, prezes stowarzyszenia, autorka pomysłu), Dariusz Kazun (regionalista), Daniel Ludwiczuk (fotograf), Alicja Zienkiewicz-Zielińska (polonistka) oraz Jolanta Ostaszewska (informatyk).

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Inicjatywa polegała na opracowaniu i wydaniu albumu *Jaki znak Twój?*. Na wydawnictwo złożyły się fotografie obiektów architektury ważnych dla społeczności lokalnej i informacje na ich temat. Zdjęcia wybranych miejsc wykonaliśmy metodą solarigrafii. Pracowaliśmy w grupach międzypokoleniowych – od 10 do 80 lat.

Etap I: Nabór uczestników – dzieci i ich rodzin (ok. 50 osób).

Etap II: Warsztaty solarigraficzne – stworzenie aparatów (camera obscura) pod kierunkiem fotografa w grupach międzypokoleniowych.

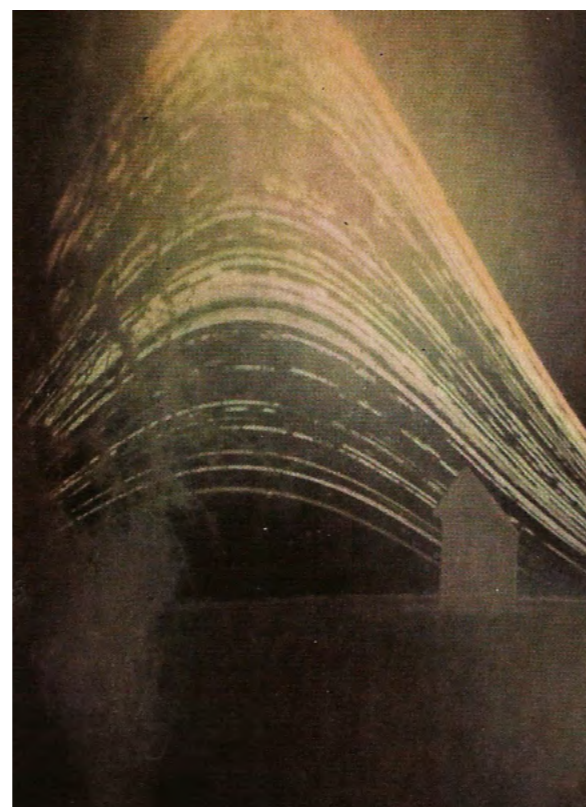
Etap III: Umieszczenie aparatów w okolicy na cztery miesiące, aby sfotografować ustalone obiekty.

Etap IV: Zebranie naświetlonego materiału, obróbka w programie graficznym pod kierunkiem szkolnego informatyka.

Etap V: Przygotowanie albumu i druk 500 egzemplarzy.

Etap VI: Rozpowszechnianie albumu wśród mieszkańców gminy.

Etap VII: Podsumowanie i ocena całej inicjatywy – zebranie opinii uczestników projektu i odbiorców albumu, impreza lokalna.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Skupiliśmy się na obiektach ważnych dla dorobku kulturalnego naszej gminy. To np. dworek w Puczycach, dom przy ul. Pocztowej czy dwór w Mężeninie. Działanie miało charakter edukacyjny, artystyczny i społeczny, angażowało dzieci i dorosłych. Mieszkańcy w większości nie znają historii okolicznych budynków i jej nie cenią, a zaproponowana przez nas forma pracy artystycznej była dla nich dotąd całkowicie nieznaną.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Osią projektu było wykonanie zbioru zdjęć aparatami otworkowymi. Uczestnicy stworzyli je z puszek po herbacie lub cukierkach i zamontowali w wybranych przez siebie miejscach w gminie. Młodzież dokonała obróbki materiału na komputerze w programie graficznym. W ten sposób mieszkańcy byli zaangażowani na każdym etapie, rozwinęli w sobie postawy artystyczne oraz uzyskali dobry efekt w postaci albumu. Dzięki temu zobaczyli swoje otoczenie z nowej – nieco magicznej – perspektywy.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Jesteśmy zadowoleni z realizacji projektu, ponieważ:

- ◆ osiągnęliśmy konkretny efekt edukacyjny – ok. 2 tys. osób dowiedziało się o pamiątkach architektury i historii i wzmocniło swoje pozytywne nastawienie do dziedzictwa okolicy, a 50 osób rozwinęło umiejętności artystyczne,
- ◆ przedsięwzięcie ma trwały rezultat w postaci albumu i zostało spopularyzowane wśród mieszkańców,
- ◆ po zakończeniu inicjatywy zrealizowaliśmy podobny projekt na rzecz upowszechniania dziedzictwa: *Chłopi – wzory kultury*, czyli plener w skansenie w Ciechanowcu,
- ◆ dzięki projektowi mieszkańcy lepiej zrozumieli potrzebę dbania o obiekty kultury – dowiodły tego rozmowy z odbiorcami warsztatów i albumu, a ankieta pokazała, że poczuli oni także dumę z miejsca pochodzenia,
- ◆ ewaluacja założeń i wyników wykazała, że połączenie całkowicie nieznanego, ale efektownego techniki solarigrafii z zagadnieniem dziedzictwa było strzałem w dziesiątkę pod każdym względem – artystycznym, edukacyjnym, społecznym.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Wspólnie z uczestnikami stwierdziliśmy, że chcemy szukać środków na kolejne działania tego typu. Od 2017 r. zrealizowaliśmy już projekty: *Chłopi – wzory kultury*, *Sztuka w opłotkach – festiwal kultury*, *O szukaniu dróg*. Zamierzamy rozwijać współpracę z artystami, a także opracować i wydać materiał pokazujący wszystkie walory materialne i niematerialne naszej okolicy. Mamy już zespół entuzjastów i poszukujemy dotacji. Byłoby to pierwsze porządne wydawnictwo na temat tej słabo znanej i „egzotycznej” dla warszawiaka okolicy.

autorzy: Nadbużańskie Stowarzyszenie
Oświatowo-Ekologiczne „Mężenin”

tytuł: Jaki znak Twój?

miejsce: Platerów (woj. mazowieckie)

„Mała

architektura drewniana—

genius loci
Podlasia”

Bogata w makatki drewniana chatka dziadka i babki

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Zainspirowaliśmy się tradycyjną architekturą drewnianą licznie reprezentowaną na wschodnim Podlasiu, w tym we wsi Soce. Niewątpliwie stanowi ona o *genius loci* oraz tożsamości kulturowej tego terenu. Podlaskie wsie są unikatowe przez swój układ przestrzenny, zachowane kolorowe, drewniane domy pochodzące z początku XX w. i udekorowane przepięknymi detalami, a także zróżnicowanie społeczno-kulturowe, mające przełożenie na obrzędowość, folklor i tradycje.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Edukacja regionalna prowadząca do podnoszenia społecznej świadomości dziedzictwa kulturowego i do umacniania chęci jego ochrony, a także korzystania z jego bogactwa.
- ◆ Pomoc dzieciom w poznaniu i zrozumieniu przestrzeni oraz kultury wsi. Kształtowanie świadomości roli materialnych i duchowych śladów przeszłości w budowaniu tożsamości.
- ◆ Promowanie idei, że architektura, kultura i natura mogą służyć edukacji.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

Projekt tworzyli studenci z koła naukowego „mała ARCHITEKTURA” z Wydziału Architektury Politechniki Białostockiej pod opieką dr inż. arch. Magdaleny Sulimy, fundacja „Ocalamy Soce i okolice od zapomnienia” oraz Narwiański Ośrodek Kultury. Projekt został skierowany do mieszkańców województwa podlaskiego, zwłaszcza tych najmłodszych.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Wydarzenie *Bogata w makatki drewniana chatka dziadka i babki* odbyło się podczas Europejskich Dni Dziedzictwa w 2019 r. To inicjatywa z zakresu edukacji regionalnej dotycząca zagadnienia dziedzictwa. Studenci z koła naukowego „mała ARCHITEKTURA” przedstawili prezentację pt. *Zaprojektuj swoją podróż po Podlasiu*. Trasa prezentowała drewniane obiekty Podlasia o istotnych walorach kulturowych, liczne kolorowe cerkwie, zewnętrzne dekoracje na domach, elementy ich wyposażenia (piece kaflowe, tkaniny wyszywane przez gospodynie, makatki czy haftowane poduchy, dawniej stanowiące posag panny młodej). Ukazano także legendy, podania, pieśni czy tutejszą gwarę, która dziś powoli odchodzi w zapomnienie wraz ze starszym pokoleniem.

Kolejnym etapem były warsztaty architektoniczne, podczas których dzieci wcieliły się w rolę cieśli i zaprojektowały własne projekty elewacji domów. Warsztaty poprzedził miniwykład na temat architektury drewnianej wschodniego Podlasia, tradycyjnej konstrukcji chaty oraz dekoracji występujących na tutejszych domach. Dzieci poznały podstawową terminologię, dowiedziały się, kto i jak dawniej wykonywał zdobienia i jakie było ich symboliczne znaczenie w kulturze prawosławnej wsi.

Spotkaniu towarzyszyła wystawa zdjęć studentów z koła prezentująca drewnianą architekturę podlaskich wsi. Zwiedzający oglądali ją w plenerze w Muzeum Wsi Soce (tradycyjnej zagrodzie złożonej z domu, dwóch stodół i budynku inwentarskiego oraz wolno stojącej piwnicy), które w 2017 r. zajęło I miejsce w Konkursie na Najlepiej Zachowany Zabytek Wiejskiego Budownictwa Drewnianego w Województwie Podlaskim.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Wydarzenie *Bogata w makatki drewniana chatka dziadka i babki* miało zachęcić dzieci ze wsi Soce oraz z innych miejscowości do odkrywania Podlasia i do kreatywności, a przede wszystkim miało pokazać, że spuścizna przodków nie jest nudna. To głos w dyskusji nad ochroną materialnego i duchowego dziedzictwa Podlasia.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Zastosowaliśmy następujące metody:

- ◆ warsztat – nauka przez zabawę, rozbudzenie kreatywności dzieci,
- ◆ prezentacja multimedialna przedstawiająca dziedzictwo kulturowe Podlasia,
- ◆ miniwykład, pogadanka – zapoznanie uczestników z tematem, poznanie ich odczuć i spostrzeżeń,
- ◆ wystawa wielkoformatowych fotografii ukazujących drewniane dziedzictwo architektoniczne Podlasia.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Po dawce teorii dotyczącej lokalnego dziedzictwa dzieci wykonywały makiety, co miało przede wszystkim wymiar edukacyjny. Dzięki temu uczyły się modelowania, estetyki, kreatywności, a także rozwiązywania problemów. Podczas zajęć było widać ich bardzo duże zaangażowanie. Już w fazie projektowania dzieci operowały nowymi, specjalistycznymi pojęciami przyswojonymi podczas prezentacji. Dzięki temu dużo sprawniej szła im praca projektowa i łatwiej było im się porozumiewać z nami i ze sobą nawzajem. Do wspólnej pracy dołączyli się także rodzice i dziadkowie. Niewątpliwie miłym zaskoczeniem dla nas było to, jak szybko dzieci potrafiły zrozumieć istotę problemów oraz wyzwania, które były przed nimi stawiane. Warto podkreślić, że nauka przez zabawę mobilizowała je do działania – uczestnicy chcieli wiedzieć więcej, dopytywali, wykazywali zainteresowanie kulturą Podlasia. Dyplomy, które otrzymali na koniec warsztatów, dodatkowo utwierdziły ich w zdobytych umiejętnościach. Dzieci były dumne ze swojej pracy, ale także z miejsca pochodzenia oraz bogatej kultury regionu, której część mogły przenieść wprost do swoich prac.

Nasza coraz większa aktywność na portalach społecznościowych i czynna obecność na wydarzeniach kulturalnych czy edukacyjnych utwierdza nas samych w przekonaniu o słuszności przedsięwzięcia, którego się podjęliśmy.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Inicjatywa warsztatów architektonicznych, wystaw oraz prezentacji i prelekcji na temat materialnego i duchowego dziedzictwa kulturowego obszaru Podlasia jest kontynuowana. Koło naukowe „mała ARCHITEKTURA” realizuje takie wydarzenia w Białymstoku, m.in. na Wydziale Architektury Politechniki Białostockiej, ale także na obszarze całego województwa podlaskiego. Projekty edukacyjne realizowane przez koło stały się przyczynkiem do pracy nad stworzeniem kreatywnego przewodnika po Podlasiu dla dzieci.

autorzy: Wydział Architektury Politechniki Białostockiej;
koło naukowe „mała ARCHITEKTURA”,
oraz fundacja „Ocalamy Soce i okolice od zapomnienia” i Narwiański Ośrodek Kultury

tytuł: Bogata w makatki drewniana
chatka dziadka i babki

miejsce: Białystok (woj. podlaskie)

„Mieszkańcy Włodawy w obronie

swojego krajobrazu”

Między nami a drzewami

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Niewłaściwa pielęgnacja drzew w naszym mieście popchnęła nas do założenia stowarzyszenia. Nazwaliśmy się Inicjatywą Lokalną Między Drzewami. Postanowiliśmy podjąć działania informacyjne na temat pielęgnacji drzew. Jednym z nich było dwudniowe szkolenie dla zarządców zieleni z powiatu włodawskiego, prowadzone przez specjalistów z Federacji Arborystów Polskich. Pokazali oni przykłady nieprawidłowych cięć – na zdjęciach drzew z naszego miasta. Uderzyła nas reakcja uczestników szkolenia: „To nie u nas, to nie nasze drzewa!”. Wtedy zdaliśmy sobie sprawę, jaką siłą ma obraz. Mieszkańcy codziennie przechodzą koło okaleczonych drzew i wydają się ich nie zauważać. Postanowiliśmy zestawić stare zdjęcia miasta, na których są drzewa, ze współczesnymi ujęciami tych samych miejsc.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Pokazanie mieszkańcom, jak zmienia się nasze miasto, i sprowokowanie ich do zastanowienia się, czy kierunek zmian jest właściwy.
- ◆ Skłonienie mieszkańców do namysłu nad tym, jakiego miejsca do życia pragniemy.
- ◆ Przekonanie odbiorców wystawy, że drzewa są ważne w wymiarze estetycznym i nie tylko.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

W realizację byli zaangażowani członkowie Inicjatywy Lokalnej Między Drzewami oraz mieszkańcy Włodawy, również członkowie Koła Fotograficznego Rondo, działającego przy Włodawskim Domu Kultury, oraz sam WDK. Wystawę swoim patronatem objął burmistrz Włodawy. Projekt był kierowany do mieszkańców i osób odwiedzających miasto, w tym do turystów.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Etap I: Zbieranie i porządkowanie materiałów na wystawę. Z nadesłanych zdjęć utworzyliśmy galerię w internecie, z której korzystały wszystkie osoby odtwarzające kadry współcześnie. W to działanie zaangażowali się mieszkańcy, którzy przekazali nam materiały, Koło Fotograficzne Rondo oraz członkowie stowarzyszenia.

Etap II: Zbiórka funduszy na wydruk plansz wielkoformatowych odpornych na trudne warunki atmosferyczne. Otrzymaliśmy darowizny od osób prywatnych oraz lokalnych firm.

Etap III: Przygotowanie wystawy pod względem formalnoprawnym. Uzyskaliśmy zgodę burmistrza na zawieszenie jej w przestrzeni miejskiej. Następnie wystąpiliśmy m.in. o zgodę na umieszczenie zdjęć do osób prywatnych i instytucji – właścicieli

terenów, na których znajdowały się zaplanowane przez nas punkty wystawowe (było ich 13).

Etap IV: Działalność edukacyjna i promocja (strona internetowa, ulotki, plakaty).

Wystąpiliśmy o patronat medialny do „Dziennika Wschodniego” i Radia Lublin. Na wernisaż zaprosiliśmy komendanta straży leśnej w Nadleśnictwie Włodawa Włodzimierza Czeżyka, który opowiedział o roli drzew. Naszym gościem honorowym była Katarzyna Rokita, prezes Federacji Arborystów Polskich. Festiwal Sztuk Naturalnych „Zew Natury” wpisał spacer śladem naszej wystawy w swój program. Podczas tego wydarzenia 28 lipca 2019 r. o drzewach w mieście, ich znaczeniu i pielęgnacji opowiadał nasz gość specjalny – dr inż. Edyta Rosłon-Szeryńska, adiunkt Katedry Architektury Krajobrazu SGGW w Warszawie.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Wystawa przez nas zorganizowana dotyczyła drzew w naszym mieście – lokalnego dziedzictwa przyrodniczego – oraz zwracała uwagę na ich rolę i znaczenie. Miała wymiar historyczny – prezentowała zdjęcia miasta obecne i archiwalne. Przedsięwzięcie promowało twórczość lokalnych artystów, a także miało wymiar edukacyjno-informacyjny. Zebrane fotografie nanieśliśmy na mapę Google’a i umieściliśmy w internetowych galeriach zdjęć. Dodatkowo zorganizowaliśmy dwa spotkania ze specjalistami od zieleni.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia?

Dlaczego je wybraliście?

Aby zachęcić odbiorców do zwiedzenia całej wystawy (na miejscu lub wirtualnie), przy każdym z 13 punktów umieściliśmy tablicę informacyjną z krótkim opisem projektu, mapą wystawy, spisem ulic, na których się ona znajduje, oraz kodem

QR. Ponadto skorzystaliśmy z narzędzi wirtualnych: wspomnianych kodów QR, galerii internetowej, mapy z zaznaczonymi miejscami wystawowymi i miejscami, w których zrobiono zdjęcia, strony internetowej, bloga, mediów społecznościowych. Zaprojektowaliśmy ponadto ulotki informacyjne i plakaty, a WDK nakręcił film promocyjny (wyświetlany w kinie przed seansami przez 10 dni przed wernisażem).

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Projekt *Między nami a drzewami* był w naszym mieście nowatorski – to pierwsza wystawa niezwiązana z Festiwałem Trzech Kultur prezentowana w przestrzeni miejskiej. W jej tworzenie zaangażowało się wiele osób, które nadsyłały i robiły zdjęcia. Udała nam się także współpraca z instytucjami – takimi jak Urząd Miejski, Włodawski Dom Kultury, Miejska Biblioteka Publiczna – które wykazały zrozumienie i włączyły się aktywnie w realizację projektu.

Projekt został w całości sfinansowany z darowizn pozyskanych od osób prywatnych i lokalnych firm – to też uważamy za swój sukces. Najważniejsze okazały się jednak reakcje odbiorców. Wszyscy zauważali, że zieleni jest mniej i że przywykliśmy do tego, jak nasze miasto teraz wygląda. Że tak łatwo zapomnieliśmy, jak kiedyś było ładnie.

Bezpośrednim skutkiem wystawy są spotkania radnych, pracowników instytucji miejskich i przedstawicieli strony społecznej dotyczące zieleni w mieście i projektów nowych nasadzeń. Uzyskaliśmy również szerokie poparcie akcji *Re-Vitae Włodawa* – obrony zieleni wokół Czworoboku, która w planach rewitalizacji tego miejsca miała zostać pokryta betonem.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Mamy nadzieję na dalsze wykorzystanie wystawy i poszukujemy odpowiedniej formuły. Wierzymy, że nasza inicjatywa może się stać inspiracją dla innych społeczności i zostać nie tylko lokalnym głosem w tak potrzebnej dziś dyskusji. Planujemy działania edukacyjne zgodne z naszym regulaminem, czyli dotyczące zieleni w mieście. Do tej pory nawiązaliśmy współpracę z Federacją Arborystów Polskich i innymi organizacjami ekologicznymi. Zamierzamy korzystać z ich doświadczenia i pomocy w przyszłości.

autorzy: Inicjatywa Lokalana Między Drzewami

tytuł: Między nami a drzewami

miejsce: Włodawa (woj. lubelskie)

„Kraina Rawki

wzięta na warsztat”

Zapisać niezapisane:

warsztaty i wydarzenia skierowane do
mieszkańców LGD Kraina Rawki

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Podstawową inspiracją do przeprowadzenia działań na terenie Lokalnej Grupy Działania Kraina Rawki były rozmowy z mieszkańcami, zwłaszcza z dziećmi, które regularnie przytaczały ciekawe historie związane z ich rodzinami oraz miejscem zamieszkania. Opowieści były tak wartościowe, że zależało nam na tym, aby zebrać je w jednym miejscu i udostępnić szerszemu gronu, także osobom spoza Krainy Rawki.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Pogłębienie wiedzy mieszkańców na temat Krainy Rawki.
- ◆ Zebranie i opublikowanie historii lokalnych.
- ◆ Promocja obszaru LGD Kraina Rawki.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

Dzieci i młodzież ze wszystkich gmin Krainy Rawki wzięły udział w warsztatach i Festiwalu Stu Sztuk: Kraina Rawki – wydarzeniach przygotowanych przez dorosłych z regionu. W projekt zaangażowali się także przedstawiciele samorządu oraz organizacji pozarządowych z gminy Kowiesy. Inicjatywa przyciągnęła odbiorców z całej Polski.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Pierwszą częścią projektu były tygodniowe warsztaty #EtnoChallenge przeznaczone dla dzieci młodzieży (7–25 lat), polegające na rozpoznawaniu dziedzictwa lokalnego, zbieraniu historii indywidualnych i przygotowywaniu ich do umieszczenia w broszurze. Uczestnicy warsztatów opowiadali również o ciekawych miejscach, legendach i tajemnicach związanych z poszczególnymi gminami. Pracowali też z instruktorami, z których pomocą szkolili się w zakresie dziennikarstwa, kreatywnego pisanie czy fotografii.

Broszura opowiadająca o Krainie Rawki przybrała formę gry, w której przez wykonywanie kolejnych zadań można poznać nowe informacje o poszczególnych gminach. Po zeskanowaniu kodów QR przenosimy się do konkretnych miejsc i historii przedstawionych w filmach, nagraniach audio czy na zdjęciach. Zwieńczeniem projektu był Festiwal Stu Sztuk: Kraina Rawki, podczas którego zaprezentowano broszurę (wydaną w 700 darmowych egzemplarzach) oraz przeprowadzono warsztaty, a także zorganizowano spektakle i koncerty.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Projekt został zorganizowany w Starym Wylezinie – małej wsi w województwie łódzkim. Podczas warsztatów uczestnicy pracowali nad historiami, które znają z opowieści babć i dziadków, ale także tymi, o których uczą się w szkole albo dowiadują z literatury. W broszurze umieściliśmy historie dotyczące każdej gminy, wybrane przez uczestników – zarówno prawdziwe, jak i wiejskie legendy. To najszerszy obraz Krainy Rawki, widziany oczami jej młodych mieszkańców.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Najważniejsza była dla nas aktywizacja mieszkańców Krainy Rawki, przede wszystkim przez pozwolenie im na dużą swobodę. Naszym założeniem było przekazanie im inicjatywy. Reagowaliśmy na bieżąco na ich potrzeby, respektowaliśmy sugestie i uwagi. Postanowiliśmy maksymalnie zaangażować ich w tworzenie broszury oraz przygotowanie i przeprowadzenie festiwalu. Podczas warsztatów pracowaliśmy z fotografią oraz filmem – uczestnicy sami uwieczniali ważne z ich perspektywy zjawiska i obiekty. Dodatkowo w broszurze podsumowującej projekt wykorzystaliśmy technikę kodów QR. Podczas warsztatów (które były naszym głównym sposobem pracy) stosowaliśmy metody porozumienia bez przemocy oraz kroków milowych. Wyruszyliśmy na wyprawy, podczas których uczestnicy przeprowadzali

wywiady z mieszkańcami. Jako metodę nauki stosowaliśmy także zabawę. W formie prezentacji artystycznych przedstawiliśmy, w jaki sposób muzyka tradycyjna i ludowa łączy się z nowoczesną. Dzięki temu „odczarowaliśmy” nieco muzykę dawną, która często wydaje się nieatrakcyjna.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem.

Warsztaty, ale także długie rozmowy dotyczące historii indywidualnych i zbiorowych z danego obszaru przyczyniły się do podniesienia świadomości uczestników w zakresie dziedzictwa lokalnego, jak również udoskonalenia ich umiejętności związanych ze sztuką reporterską.

Dzięki darmowej broszurze cała inicjatywa odbiła się głośnym echem w społeczności lokalnej, a nawet w całej Polsce. Broszura została rozdana do ponad 50 placówek w całym kraju. Jest także dostępna w wersji PDF w internecie. Dzięki jej multimedialnemu charakterowi funkcjonuje również jako wizytówka Krainy Rawki poza środowiskiem mieszkańców. Jej ciepłe przyjęcie było ogromnym sukcesem uczestników warsztatów.

Mieszkańcy wielokrotnie wspominali, że dzięki #EtnoChallenge dowiedzieli się wiele o swojej gminie i są z niej naprawdę dumni. Najmocniejszą stroną całego

przedsięwzięcia było podejście do młodych uczestników tych warsztatów: ich równościowe traktowanie i brak struktury podrzędności. Dzięki temu czuli się oni pewnie i chętnie dzielili się swoimi pomysłami. Udało się także zapoznać mieszkańców z historiami z innych części Krainy Rawki. Uczestnicy otrzymali wiedzę na temat sławnych postaci związanych z okolicą (Fryderyk Chopin, Józef Chełmoński), ale także o historiach rodzinnych, legendach i wierzeniach z Krainy Rawki.

Lepiej mogliśmy zaplanować czterodniowy festiwal. Brakowało na nim osób dorosłych, do których skierowaliśmy część programu.

Jesteśmy zadowoleni ze współpracy z gminą Kowiesy oraz ze Stowarzyszeniem Rozwoju Wsi Stary Wylezin, Szkołą Podstawową w Kowiesach i innymi podmiotami. Najbardziej cieszy jednak kontakt z bliskimi uczestników warsztatów, którzy z wielkim zaangażowaniem włączyli się w przygotowanie festiwalu i pomoc w jego trakcie.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Planujemy kolejne warsztaty. Będą one dotyczyły dziedzictwa lokalnego. Być może zmienimy ich długość i formułę, tak aby stały się półkoloniami. Na pewno będziemy kontynuować Festiwal Stuk: Kraina Rawki.

autorzy: Fundacja KONTRA/BANDA

tytuł: Zapisać Niezapisane: warsztaty i wydarzenia skierowane do mieszkańców LGD Kraina Rawki

miejsce: Stary Wylezin (woj. łódzkie)

„Etnografia i fotografia w małej wiosce”

Lokalne wioski

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Zainspirowała nas publikacja fotograficzna *Niewidzialne miasto* pod redakcją Marka Krajewskiego, w której za pomocą metod etnografii wizualnej ukazano codzienne praktyki mieszkańców miast. Nasze działanie opierało się na podobnym mechanizmie, jednak oprócz utrwalenia życia codziennego na fotografiach zależało nam na przeprowadzeniu wywiadów ze starszymi mieszkańcami poszczególnych wsi. Ich historie nie zostały opisane nigdy wcześniej.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Umocnianie poczucia tożsamości lokalnej.
- ◆ Pielęgnowanie lokalnego dziedzictwa.
- ◆ Integracja społeczna.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

Stowarzyszenie Przyszłość (dziś: Plecionka), uczniowie gimnazjów i seniorzy z gminy Magnuszew.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Najpierw przeprowadziliśmy warsztaty fotograficzno-dziennikarskie, mające na celu przygotowanie uczestników (uczniów gimnazjów) do pracy w terenie z aparatami lomograficznymi. Na zajęciach spotkaliśmy się ze studentami warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych oraz dziennikarzami portalu Kozienice24. Kluczową częścią realizacji projektu były rozmowy ze starszymi mieszkańcami i spisywanie ich historii związanych z dziedzictwem poszczególnych wiosek gminy Magnuszew. Działania fotograficzne prowadzimy do dziś – wykorzystujemy do tego aparaty lomograficzne zakupione na potrzeby projektu. *Lokalne wioski* były pierwszym przedsięwzięciem stowarzyszenia Plecionka i wyznaczyły kierunek naszych dalszych działań. Po jego zakończeniu zaprojektowaliśmy subiektywną mapę naszej okolicy.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Projekt *Lokalne wioski* miał na celu utrwalenie historii bardzo małych wsi, z których pochodzili jego uczestnicy. Chcieliśmy to osiągnąć przez zintegrowane działania społeczne młodzieży i seniorów. Dzięki fotografiom udało nam się dotrzeć do fenomenów lokalnej kultury i codziennych praktyk mieszkańców, które trudno byłoby opisać za pomocą tekstu. Nasze działanie było też odpowiedzią na potrzeby młodzieży związane z problemami tożsamościowymi w zglobalizowanym świecie. Ponadto lomografia okazała się atrakcyjna dla gimnazjalistów zainteresowanych technikami fotograficznymi.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Korzystaliśmy z aparatów lomograficznych. Zależało nam, żeby wybrana metoda umożliwiła bardziej refleksyjne podejście do tematu, dlatego zdecydowaliśmy się na ograniczoną liczbę zdjęć – każdy musiał podjąć decyzję, co powinno się znaleźć na jego ujęciu. Z kolei forma wywiadu miała przybliżyć uczestnikom pracę dziennikarską, co było odpowiedzią na ich zainteresowania związane z tą dziedziną. Uczestnicy pracowali w grupach. Część z nich odpowiadała za fotografie, pozostali – za wywiady z mieszkańcami. Chcieliśmy w ten sposób podkreślić kolektywny charakter naszych działań. Końcowa wystawa w świetlicy w Przewozie Tarnowskim była wydarzeniem międzypokoleniowym, podczas którego młodzież i seniorzy mogli zaprezentować rezultaty swojej wspólnej pracy.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Projekt *Lokalne wioski* przyczynił się do integracji społecznej w gminie Magnuszew i dostarczył nam inspiracji do dalszych działań, opierających się na zebranych materiale fotograficznym. Praca w grupach pozwoliła uczestnikom na

uniknięcie błędów technicznych dzięki wzajemnym konsultacjom zdjęć i wywiadów. Zaskoczeniem okazały się efekty w postaci fotografii o dużych walorach artystycznych.

Niektóre opowieści mieszkańców posłużyły jako zachęta do dalszych działań, np. zwyczaj wyposażania panien młodych w skrzynie wianowe zainspirował nas do wykonania i ozdobienia wzorem własnej skrzyni – szafy, w której przechowujemy m.in. gry planszowe. Fotografie wykonane podczas projektu do dziś ozdabiają świetlicę w Przewozie Tarnowskim. Prace uczestników stały się także podstawą identyfikacji wizualnej stowarzyszenia Plecionka – zdjęcie kury w oponie jest naszym znakiem firmowym.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Przedsięwzięcie jest kontynuowane nieprzerwanie od 2016 r. Systematycznie uwieczniamy fenomeny lokalnej kultury za pomocą aparatów lomograficznych. Z myślą o umacnianiu lokalnej tożsamości planujemy realizację dużego projektu, w którego ramach chcielibyśmy nagrać filmy z mieszkańcami. Wiele historii z *Lokalnych wiosek* inspirowało nas do nowych inicjatyw, a zdjęcia służą do promocji naszego regionu i działań stowarzyszenia Plecionka.

autorzy: Magdalena Romanowska

tytuł: Lokalne wioski

miejsce: Warszawa (woj. mazowieckie)

„Lokalne historie

w nie takim
strasznym dworze”

NIEwykorzeni

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Aktorzy wraz z instruktorem teatru stwierdzili, że od momentu ukończenia stryszowskiej szkoły podstawowej nie byli we wnętrzach tamtejszego dworu. W związku z tym postanowili zaprosić do niego mieszkańców na spektakl, żeby przypomnieć im o tym miejscu, a ponadto uwrażliwić ich na historię miejscowości i parafii oraz uświadomić im rangę posiadanego zabytku.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Współpraca międzypokoleniowa dzieci, młodzieży, dorosłych i seniorów.
- ◆ Zaangażowanie dzieci i młodzieży w poszukiwanie wiadomości o historii gminy i parafii oraz o postaciach szczególnie związanych z tym terenem, a także popularyzowanie zdobytej wiedzy za pomocą spektakli.
- ◆ Promocja dworu w Stryszowie wśród mieszkańców gminy.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

Odbiorcami bezpośrednimi byli aktorzy Teatru Młodych (42 osoby w wieku od 4 do 68 lat), którzy przygotowywali i prezentowali trzy spektakle, jak również rodzice najmłodszych aktorów (10 osób), biorący udział w poszukiwaniu pamiątek z przeszłości i szyjący stroje. Odbiorcami pośrednimi z kolei byli mieszkańcy gminy Stryszów i goście odwiedzający muzeum Dwór w Stryszowie – widzowie trzech przedstawień (łącznie 17 występów i ponad 1 tys. widzów) – a także odbiorcy lokalnych mediów, które nagłaśniały spektakle.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Na inicjatywę złożyły się trzy spektakle: *R.I.P.* (2016), *Vas electionis* (2017) i *Czy ją kochasz?* (2018), poprzedzone przygotowaniem zarówno merytorycznymi, jak i warsztatowymi (teatralnymi). Członkowie teatru pod okiem opiekuna (teatrologa i historyka) 1 czerwca 2016 r. rozpoczęli poszukiwania postaci z przeszłości gminy i parafii, o których chcieliby opowiedzieć, a tym samym zachęcić mieszkańców do wizyty we dworze. Aktorzy przed każdym spektaklem prowadzili przez miesiąc „wizje lokalne”, opisywali lokalne kapliczki, nagrobki, spisywali wspomnienia,

wertowali źródła parafialne. To wszystko prowadziło do powstania przedstawienia. W pierwszym spektaklu twórcy opowiedzieli historię lokalnej społeczności i wsi Stryszów, w kolejnym przywołali postać Jana Kantego, związaną z historią parafii, a w ostatnim – z okazji stulecia odzyskania niepodległości przez Polskę – zaprezentowali stryszowskie drogi do wolności. Odpowiednio doświetlone sale dworu zamieniały się w przestrzeń, w której występowały duchy, m.in. proboszcza Józefa Dębińskiego, brutalnie zamordowanego w 1772 r., ks. Stanisława Żelińskiego, który zginął w KL Auschwitz, Anny Bieniewskiej, wygnanej ze swojego dworu po II wojnie światowej, czy legionistów ze Stryszowa, zabitych w czasie I wojny.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Na pierwszych warsztatach historycznych odkryliśmy, jak wielkim skarbem jest historia naszej wsi, gminy i parafii. Wówczas też dostrzegliśmy przydrożne kapliczki, krzyże, kościół, nagrobki czy cmentarze. Postanowiliśmy je objąć działaniem, które polegało na uświadamianiu lokalnej społeczności ich istnienia. Dzięki naszym spektaklom dwór zyskał nową grupę odwiedzających – mieszkańców gminy. Poprawiliśmy ich stan wiedzy na temat np. przebiegu I wojny światowej w naszej okolicy, a także sfinansowaliśmy z własnych funduszy konserwację (odczyszczenie i pozłocenie) XIX-wiecznego relikwiarza św. Jana Kantego z inwentarza parafii.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Dominowały warsztaty teatralne, połączone z warsztatami historycznymi. Aktorzy wczuwali się w konkretne postacie i zauważali, że pomostem łączącym ich z odgrywanymi bohaterami były nie tylko źródła, które przeglądali, lecz także emocje. W ten sposób – przez poczucie bliskości z odgrywaną osobą – rodziła się w nich fascynacja lokalną historią. Widzowie z kolei dzięki formie spektaklu *site-specific* byli częścią widowiska, a wielu odczuwało potrzebę poznania przeszłości, która okazywała się bardzo bliska.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

W gminie Stryszów brakowało grupy, która zajmowałaby się zwracaniem uwagi mieszkańców na promocję dziedzictwa i obiektów ważnych dla tożsamości lokalnej – takich jak dwór w Stryszowie. Nasz teatr odegrał na tym polu wyjątkową rolę. Uczestnicy projektu nauczyli się nie tylko historii i warsztatu teatralnego, lecz

także altruizmu (nikt nie otrzymał za swoje działania pieniędzy), a dodatkowo poczuli odpowiedzialność za zachowanie przeszłości w teraźniejszości.

Niestety, nie udało się przekonać lokalnych władz do żywszej promocji naszej działalności. Niemniej zaskoczeniem było to, ile można jeszcze powiedzieć o historii małej wioski i ile można zrobić bez pytania o koszty, a jedynie dzięki wkładowi własnemu aktorów i instruktora.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Tak. Przywróciliśmy zwyczaj śpiewania majówek pod kapliczkami, kontynuujemy wystawianie jasełek i chodzimy z herodami po kolędzie do ludzi chorych. Pieniądze z II Nagrody Województwa Małopolskiego im. Władysława Orkana postanowiliśmy przekazać na konserwację walącej się figury Chrystusa Nazareńskiego z 1840 r. na cmentarzu w Stryszowie. Ponadto we dworze organizujemy doroczne Świąto Ogrodów.

autorzy: Teatr Młodych im. Rudolfa Warzechy

tytuł: NIEwykorzeni

miejsce: Stryszów (woj. małopolskie)

„Podążając szlakiem

trzech wyznań”

Młodzi ambasadorzy

wielokulturowej gminy Lichnowy

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Pomysł na realizację działania był kontynuacją naszych wcześniejszych inicjatyw tożsamościowych, historycznych i kulturalnych, realizowanych z młodzieżą we współpracy z partnerami, i stanowił zarazem ich swoiste podsumowanie.

Wymieńcie trzy

cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Stworzenie – przez młodzież i jej dorosłych sojuszników – ścieżki edukacyjnej ze scenariuszem informującej o miejscach kultu religijnego i nekropoliach różnych kultur i religii w gminie Lichnowy.
- ◆ Popularyzacja wiedzy o wielokulturowej przeszłości gminy Lichnowy wśród jej mieszkańców, ukierunkowana na wzmocnienie ich poczucia więzi z miejscem zamieszkania i jego krajobrazem kulturowym.
- ◆ Wzmocnienie wśród młodzieży i dorosłych postaw czynnego zaangażowania w życie społeczności lokalnej i budowania więzi przez współpracę przy poznawaniu lokalnego dziedzictwa.

szlakiem
trzech wyznań

ŚCIEŻKA
EDUKACYJNA
W GMINIE
LICHNOWY

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

Przedsięwzięcie tworzyli uczniowie i absolwenci Szkoły Podstawowej im. Bohaterów Września 1939 r. w Lisewie Malborskim. Ich partnerami były: Towarzystwo Krajoznawcze Krajobraz, grupa nieformalna Nasze Żuławy oraz pracownia graficzna zespół wespół. Projekt został skierowany do mieszkańców wsi gminy Lichnowy oraz pracowników gminnych szkół i instytucji kulturalnych.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Zbieranie i selekcja materiałów, przeprowadzanie wywiadów i kwerend, wykonywanie dokumentacji fotograficznej – przygotowania do stworzenia tablic ścieżki edukacyjnej wiodącej po śladach miejsc związanych z przedstawicielami różnych wyznań i narodowości, którzy mieszkali w gminie Lichnowy.

Projektowanie tablic i folderu – warsztaty uczestników z członkami pracowni zespół wespół. Ścieżka *Szlakiem trzech wyznań* po gminie Lichnowy została oznaczona sześcioma stalowymi tablicami, umieszczonymi w miejscach związanych z kultem religijnym i obrzędowością, istotnych dla dawnych i obecnych mieszkańców gminy. Dopełniają ją scenariusz z zadaniami i folder (również zaprojektowany wspólnie z młodzieżą).

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Ścieżka i towarzyszące jej materiały pomagają czytać krajobraz kulturowy naszej gminy, co jest szczególnie ważne w wypadku młodych ludzi, najczęściej nieinformowanych przez dorosłych o bogactwie kulturowym ich miejsca zamieszkania. Oznaczenia uwydatniły miejsca na co dzień „przezroczyste”, a ich forma – rdzewiejących tablic z stali – sprawiła, że wkomponowały się one w przestrzeń naznaczoną śladami rozpadu i przemijania.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Najważniejszy był dla nas aktywny udział młodzieży, wzmacniający ich poczucie sprawczości i związku z miejscem zamieszkania, którego tajemnice uczestnicy samodzielnie odkrywali. Pozwalało na to robienie zdjęć, przeprowadzanie wywiadów z mieszkańcami, projektowanie graficznej oprawy ścieżki i obmyślanie jej strony merytorycznej. Rezultat powstały w ten sposób będzie powodem do dumy dla samych autorów, ich bliskich, a także sąsiadów bliższych i dalszych.

PORDENOWO (NIEM. PORDENAU)	DĄBROWA (NIEM. DAMERAU)
MENNONICI MIESZKAŁI W PORDENOWIE OD XVII WIEKU. W 1800 ROKU WSPÓLNOTA WYBUDOWAŁA DOM MODLITWY. PROSTY DREWNIANY BUDYNEK ZOSTAŁ ROZBERANY PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ. WTEDY RÓWNIEŻ PRZESTAŁ ISTNIEĆ POBLISKI CMENTARZ MENNONICKI. W 1910 ROKU PRZEKAZAŁOŚĆ NAGROBKÓW ZOSTAŁY PRZENIESIONE KILKANAŚCIE METRÓW DAŁEJ. POWSTAŁO W TEN SPOSÓB ISTNIEJĄCE LAMPARNIK.	PO CMENTARZU EWANGELICKIM, KTÓRY OD XIX WIEKU ZNAJDOWAŁ SIĘ W DĄBROWIE, ZOSTAŁO NIEWIELE ŚLADÓW. W TRAWIE ZNALEĆ MOŻNA OBRONNE KAMIEŃ, KTÓRE KIEDYS BYŁY NAGROBKAMI. O TYM, ŻE BYŁO TO WAŻNE MIEJSCE, ŚWIADECTWA SĄ DO DZIS DREPY I INNE ŚLACHTNE DREWNA, KTÓRYMI OBRONIONO BYŁ TEREN CMENTARZA.
LICHNOWY (NIEM. GROSS LICHTENAU)	LISEWO MALBORSKIE (NIEM. LIESSAU)
KOŚCIÓŁ EWANGELICKI W LICHNOWACH ZBUDOWANO W 1648 ROKU W TECHNICIE PRUBENICKO-MIĘDZ. NAWĘ GŁÓWNA ROZBERANO PO 1945 ROKU, ALŻ JEJECZE PRZEZ 30 LAT NAD MIEJSCOWOŚCIĄ GÓROWAŁA KOŚCIELNA WIEŻA. ZA KOŚCIELEM STAŁA PASTOROWIA. XIX-WIECZNY DREWNIANY DWÓR, W KTÓRYM MIESZKAŁ PASTOR LICHNOWSKIEJ PARAFII, BUDYNEK ZACHOWAŁ SIĘ DO DZIS.	W LISEWIE ZAWSZE STAŁ TYLKO JEDEN KOŚCIÓŁ, ALŻ CMENTARZE BYŁY DWÓA – KATOLICKI (W POBLIŻU KOŚCIOŁA) ORAZ PROTESTANCKI. PO TYM DRUGIM ZOSTAŁY JEDYNE OZNACZENIA NA STARYCH MAPACH ORAZ ŚLADY W PRZESTRZENI, TAKIE JAK DREPY, ROMAZE BLISKO SIEBIE NA NIEWIELKIEJ DZIAŁCE.
BORĘTY (NIEM. BARENDT)	LICHNOWKI (NIEM. KLEIN LICHTENAU)
W PRZEDWOJENNYCH BORĘTACH DZIAŁAŁY DWÓA KOŚCIOŁY: STARY, KATOLICKI, ZBUDOWANY ZOSTAŁ W WIEKU SPOŃNAŁ W 1945 ROKU I DO DZIS ZACHOWAŁ SIĘ W STANIE ZABYTKOWEJ RUINY. ISTNIEJĄCY DO DZIS BUDYNEK KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO POWSTAŁ W LATACH 1841–43. OD 1949 ROKU JEST ŚWIĄTYNIA KATOLICKA.	DO XVII WIEKU W LICHNÓWKACH STAŁA KATOLICKA KAPLICA, ODOZ DZIAŁAŁ CMENTARZ, KTÓRY Z UPŁYWEM LAT STAŁ SIĘ MIEJSCEM POCHOWU MIESZKAŃCÓW WSI. NIEZALŻEŃNE OD WYDANIA, ŚLADEM PO CMENTARZU JEST KĘPA ŚLACHTNYCH GATUNKÓW DREW, MIĘDY KTÓRYMI MOŻNA ZNALEĆ NAGROBEK RODZINY LOEPF.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji? C

o się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Jednym z działań projektu była praca z ekspertami – zakładaliśmy, że będzie ona również realizowana podczas wyjazdów i wizyt studyjnych w regionie. Z powodów od nas niezależnych musieliśmy te plany zmienić, a po utracie wsparcia eksperckiego byliśmy zdani na własne siły w zapoznawaniu młodzieży z krajobrazem kulturowym naszej gminy jako części Żuław. Tym większa była duma i organizatorów, i uczestników, gdy udało nam się stworzyć ścieżkę przy zaangażowaniu władz gminy. Po roku od zakończenia pracy wiemy już, że wysiłek się opłacił: uczniowie

i uczennice trzech gminnych szkół korzystają z materiałów towarzyszących ścieżce, jej tablice stały się częścią krajobrazu wsi, a do tego często się o niej pisze i mówi w mediach społecznościowych. Cieszymy się również z tego, że młodzież rozumiała, jak ważne jest upamiętnienie miejsc po nieistniejących już cmentarzach reprezentantów innych wyznań – i że w ten sposób historia lokalna przemówiła do niej tak jak nigdy przedtem.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Oczywiście! Chcemy pozyskać środki na rozbudowanie ścieżki przez dodanie dwóch tablic, które staną nieopodal lokalizacji nieistniejących już cmentarzy i kaplic ewangelickich.

autorzy: Stowarzyszenie WitaLis

tytuł: Młodzi ambasadorzy wielokulturowej gminy Lichnowy

miejsce: Lisewo Malborskie (woj. pomorskie)

„Maleniec —

pierwsza polska fabryka metalowa

ożywa”

Patrioci i Fabrykanci

Zagłębia Staropolskiego

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Zainspirowała nas lektura publikacji Waldemara J. Affelta *Moc i niemoc estetyczna – rozważania o zabytkach techniki*. Książka wskazuje na wartość estetyczną zabytków techniki. Można je wykorzystać jako atraktory przeżyć estetycznych dzięki stworzeniu sytuacji technoestetycznej, której częścią jest spotkanie z człowiekiem pracy lub jego reprezentacją zbiorową (np. pracownikami dawnej fabryki).

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Integracja społeczności lokalnej wokół miejscowych tradycji patriotycznych i przemysłowych.
- ◆ Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego.
- ◆ Twórcze i kreatywne spędzanie wolnego czasu.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

W realizację angażowali się członkowie Stowarzyszenia „W Dolinie Czarnej”. Projekt kierowali do mieszkańców dawnego Zagłębia Staropolskiego (młodzieży, osób dorosłych).

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Za główny cel inicjatywy przyjęto stworzenie grupy rekonstrukcyjnej ożywiającej metalurgiczne i patriotyczne tradycje Zagłębia Staropolskiego z wykorzystaniem m.in. replik historycznych, dawnej wiedzy technicznej i umiejętności rzemieślniczych. Zorganizowaliśmy spotkanie z mieszkańcami regionu, w tym z potomkami pracowników dawnego zakładu przemysłowego w Maleńcu (1782–1967). Na tym spotkaniu określiliśmy zakres planowanej inicjatywy.

Pozyskaliśmy środki finansowe (PROW) na organizację bezpłatnych warsztatów (36 osób): *Metalurgia i kowalstwo, Krawiectwo i czapnictwo, Rusznikarstwo i puszkarstwo.*

Przygotowaliśmy ubiory fabrykantów, sztandar, kosy bojowe z powstania styczniowego oraz replikę XIX-wiecznej armaty i opanowaliśmy podstawowe umiejętności kowalskie.

W trakcie regionalnych wydarzeń kulturalnych zorganizowaliśmy pokazy nabytych umiejętności z wykorzystaniem wytworzonego wyposażenia.

Zorganizowaliśmy grupę rekonstrukcji historycznej Patrioci i Fabrykanci Zagłębia Staropolskiego.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Przemijalność pokoleń oraz przemiany gospodarcze przerwały proces transmisji kulturowej, w której ramach przekazywano wartości i wzory będące wytworem tradycji patriotycznych i przemysłowych Zagłębia Staropolskiego. Istotną rolę w tym procesie odgrywali miejscowi rzemieślnicy i pracownicy zakładów przemysłowych. Realizacja inicjatywy pozwoli na jego rekonstrukcję.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Warsztaty edukacyjne (grupowe, prowadzone przez rzemieślników: kowala-płatnerza, rusznikarza-puszkarza, krawca-czapnika) pozwoliły uczestnikom opanować dawną wiedzę techniczną, umiejętności charakterystyczne dla Zagłębia Staropolskiego, a organizacja pokazów podczas regionalnych wydarzeń kulturalnych umożliwiła na praktyczne zastosowanie zdobytej wiedzy i nowych umiejętności.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Dzięki naszej inicjatywie 36 mieszkańców regionu zdobyło unikatową wiedzę i wyjątkowe umiejętności z zakresu dawnych technologii rzemieślniczych i przemysłowych. Ponadto 12 uczestników inicjatywy przystąpiło do zawiązanej grupy rekonstrukcyjnej, w której bierze udział w pokazach staropolskich tradycji przemysłowych i patriotycznych, uwzględnianych w programach wydarzeń kulturalnych lokalnych i ponadregionalnych. Grupa aktywnie uczestniczy w wydarzeniach rocznicowych o charakterze ogólnonarodowym, regionalnym i lokalnym (2019: Końskie, Starachowice, Skarżysko-Kamienna, Niepołomice

k. Krakowa). Udało się jej nawiązać stałą współpracę z innymi XIX-wiecznymi grupami rekonstrukcyjnymi, z którymi bierze udział w ogólnopolskich zlotach oraz spotkaniach integracyjnych i edukacyjnych. Jednak ograniczona liczba strojów i ilość wyposażenia nie pozwala na zwiększenie stałych członków. Od 2020 r. siedzibą grupy będzie zabytkowy zespół zakładu przemysłowego w Maleńcu.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Od 2020 r. będziemy organizować symulacje pracy XIX-wiecznej fabryki metalurgicznej w dawnym zakładzie przemysłowym w Maleńcu z udziałem Patriotów i Fabrykantów Zagłębia Staropolskiego oraz publiczności. W ich trakcie będą wytwarzane wyroby żelazne, a także będzie prowadzona konspiracyjna produkcja broni i uzbrojenia z okresu powstania styczniowego (gwoździe, kosy bojowe, montaż armaty).

autorzy: Katarzyna Zabijak, Joanna Smołuch,
Maciej Chłopek

tytuł: Patrioci i Fabrykanci Zagłębia Staropolskiego

miejsce: Maleniec (woj. świętokrzyskie)

„Lidzbark Warmiński

z innej perspektywy”

Lidzbark Warmiński oczami dzieci

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Zainspirowały nas dzieci z Lidzbarka Warmińskiego. Chcieliśmy zapoznać je z miejscem, w którym mieszkają i dorastają.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Głównym celem projektu było zaznajomienie dzieci z ich miastem, poszerzenie ich wiedzy na temat historii lokalnej, m.in. o zabytkach w regionie.
- ◆ Projekt miał wesprzeć budowanie więzi rodzinnych, a także nawiązywanie nowych znajomości. Miał pokazać, jak można spędzać czas wolny w twórczy sposób, oraz zainteresować mieszkańców miasta i zachęcić do odwiedzenia wystawy.
- ◆ Projekt miał się przyczynić do promocji Lidzbarka Warmińskiego w okolicznych miejscowościach i stworzyć trwałą wystawę, prezentowaną w różnych obiektach.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

W projekt były zaangażowane różne instytucje z Lidzbarka Warmińskiego, włączyło się w niego też wielu wolontariuszy, rodziców i dzieci. Został on skierowany głównie do dzieci i ich rodzin, wystawę odwiedziło jednak dużo więcej osób.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Wystawę stworzyła grupa Młodziaki. Naszym pierwszym działaniem było przeprowadzenie kilku lekcji o Lidzbarku Warmińskim. Zależało nam, aby nasi modele mieli pewną wiedzę na temat miejsc, w których będą pozować.

Kolejnym etapem było stworzenie 10 fotografii w różnych przestrzeniach historycznych i rekreacyjnych miasta. Zdjęcia wykonano na zamku biskupów warmińskich, w Wysokiej Bramie, starej remizie strażackiej, Oranżerii Kultury, kapliczce, Leśnym Parku Uzdrowskim Doliny Symsarny, nad jeziorem Wielochowo, na torze motokrosowym, bulwarze miejskim nad rzeką Łyną i w Termach Warmińskich. Pogłębiliśmy wiedzę najmłodszych na temat przeszłości i teraźniejszości Lidzbarka Warmińskiego, zaprezentowaliśmy im, jak w ciekawy

sposób można rodzinnie spędzać czas wolny, i przekazaliśmy, że powinni być dumni z miejsca, w którym mieszkają.

Rezultatem projektu była wystawa w Oranżerii Kultury. Dzieci wraz z rodzicami zobaczyły efekty swojej pracy i wspólnie spędzonego czasu.

Formuła sesji zdjęciowych sprzyjała budowaniu relacji, uczyła wzajemnego szacunku, wzmacniała integrację między- i wewnątrzpokoleniową. Spędzaliśmy miło czas w okresie wakacyjnym, ponieważ wielu z uczestników z powodów ekonomicznych pozostało wtedy w domu. Wystawa przyciągnęła ok. 100 osób – nie tylko modeli i ich rodzin, lecz także innych mieszkańców miasta i okolic.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Lidzbark Warmiński oczami dzieci to projekt, który ukazuje:

- ◆ lokalne zabytki,
- ◆ lokalne dziedzictwo przyrodnicze,
- ◆ twórczość miejscowych artystów,
- ◆ gwary i dialekty Perły Warmii,
- ◆ sztukę i obrzędowość ludową regionu (świecką i religijną),
- ◆ historie rodzinne i społeczne („małe i duże historie”).

Przekazaliśmy to dzieciom na zajęciach oraz wycieczkach edukacyjnych, a naszą pamiątką są zdjęcia z odwiedzonych miejsc.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Najważniejsze były sesje fotograficzne oraz wystawa prac w Oranżerii Kultury. Każda sesja była przemyślana i indywidualnie wystylizowana w zależności od miejsca, w którym została wykonana. Wybraliśmy formę obrazową ze względu na przekaz, który w ten sposób mógł najbardziej zainteresować i przyciągnąć młodych odbiorców. Nabór do sesji był otwarty, ogłaszany na Facebooku oraz w lokalnej gazecie. Ustalaliśmy różne terminy sesji, tak aby każdy miał możliwość dostosowania ich do swojego trybu codziennego funkcjonowania. Instytucje, które pomogły nam w realizacji sesji, również się w nie zaangażowały – np. udostępniły akcesoria czy stroje.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Był to miło i inaczej spędzony czas rodzinny. Nawiązały się wtedy nowe znajomości wśród dzieci i rodziców. Wiele osób – pozytywnie zaskoczonych realizacją – dopytuje o możliwość stworzenia na podstawie fotografii książeczki edukacyjnej. Wystawa przyciągnęła odbiorców niezaangażowanych w projekt, zmobilizowała całe rodziny.

Udało nam się również poszerzyć wiedzę dzieci na temat ich miasta, pokazać im miejsca, w których nie były do tej pory. Jediną przeszkodę stanowiły warunki atmosferyczne – sesje wykonywano w większości na zewnątrz i czasem trzeba było je przekładać ze względu na opady.

Zaskoczeniem okazała się liczba osób oglądających wystawę oraz to, jak duże zainteresowanie wzbudza teraz pomysł stworzenia ze zdjęć książeczki – rodzice chcą oglądać swoje pociechy na kartach takiej publikacji. Daje nam to motywację do szukania kolejnych dotacji. Chcemy podjąć jeszcze raz wysiłek związany z napisaniem tekstów, wykonaniem kolejnych zdjęć i przygotowaniem składu książeczki. To już jednak przedsięwzięcie nieco większe, wymagające wyższych nakładów finansowych, ponieważ książeczki chcielibyśmy przekazać za darmo np. do świetlic, bibliotek czy szkół.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Tak. Chcemy stworzyć kolejne zdjęcia z których powstanie książeczka – przewodnik dla dzieci o Lidzbarku Warmińskim i okolicach. Książeczka, która będzie opisywała te miejsca bajkowym językiem, być może po angielsku, aby była dostępna dla turystów – nie ma bowiem w naszym mieście takiego przewodnika dla dzieci. Chcemy pogłębiać wiedzę najmłodszych o Lidzbarku Warmińskim, prowadzić zajęcia i dalej tworzyć historię naszego miasta wraz z dziećmi. A także przybliżać im informacje na temat związanych z nim ważnych postaci.

autorzy: Dagmara Aleksandrowicz

tytuł: Lidzbark Warmiński oczami dzieci

miejsce: Lidzbark Warmiński (woj. warmińsko-mazurskie)

„Skarby ziemi braniewskiej,

muzeum tworzone społecznie”

Historyczne i kulturowe oblicza ziemi braniewskiej

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Powiat braniewski to region o przebogatej historii, który w ciągu wieków zmieniał się administracyjnie, gospodarczo oraz kulturowo. Pragniemy zaprezentować obecnym mieszkańcom wiele znakomitych postaci, które w różnych okresach aktywnie uczestniczyły w budowaniu bardzo ciekawej historii miasta i całego regionu. Doskonałym sposobem na to jest organizacja imprez o charakterze historycznym i kulturalnym.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Otwarcie Muzeum Ziemi Braniewskiej.
- ◆ Organizacja seminariów, konferencji i wykładów poświęconych historii regionu.
- ◆ Remont XIV-wiecznej Wieży Kleszej.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

W działania byli zaangażowani członkowie Towarzystwa Miłośników Braniewa, mieszkańcy miasta oraz lokalni przedsiębiorcy. Projekt kierowaliśmy do mieszkańców ziemi braniewskiej oraz turystów.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Rozpoczęliśmy 4 lipca 2016 r. od przeniesienia 20 tys. książek i kilkudziesięciu regałów po Bibliotece Pedagogicznej, która mieściła się w dawnym Liceum Hosianum. Odzyskane pomieszczenia wymagały remontu, którego kosztów nie mogła pokryć dotacja 10 tys. zł otrzymana od powiatu braniewskiego. Ogłosiliśmy więc w lokalnych mediach i na stronach internetowych apel do mieszkańców o dostarczanie materiałów budowlanych i pomoc w remoncie. W pracach uczestniczyły cztery pokolenia braniewian w wieku od 12 do 70 lat. Otwarcie Muzeum Ziemi Braniewskiej nastąpiło 3 września 2016 r. Wstęp do muzeum jest bezpłatny. W budynku prezentujemy wiele eksponatów historycznych. W ciągu ostatnich lat pozyskaliśmy siedem kolejnych pomieszczeń. W 2019 r. zajęliśmy się remontem trzeciego piętra XIV-wiecznej Wieży Kleszej.

Muzeum stało się miejscem spotkań pasjonatów. Organizujemy warsztaty plastyczne i wycieczki szlakiem kultury sakralnej na Warmii, a w ostatnie czwartki miesiąca – *Czwartkowe spotkania z historią*, prowadzone przez profesorów i pasjonatów.

Na murach dawnego Liceum Hosianum, przed muzeum, umieściliśmy 12 tablic upamiętniających jego słynnych uczniów i nauczycieli. Wydajemy też broszury o historii miasta.

W 2016 r. zorganizowaliśmy konferencję *Krańce Europy IV*, a w 2017 r. – seminarium polsko-rosyjskie o osobach związanych z byłymi Prusami Wschodnimi, kontynuowane w latach 2018 i 2019. W 2018 r. odbyło się seminarium z okazji setnej rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę. W 2017 r. miała miejsce premiera filmu o Muzeum Ziemi Braniewskiej.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

- ◆ Organizacja imprez o charakterze historycznym i kulturowym w znacznym stopniu wzbogaca wiedzę mieszkańców regionu na temat historii Braniewa i okolic.
- ◆ Uratowaliśmy Wieżę Kleszą od ruiny.
- ◆ Na wycieczkach szlakiem kultury sakralnej przedstawiamy uczestnikom historię regionu oraz jego zabytków sakralnych.
- ◆ Lekcje historii z uczniami i przedszkolakami wzbudzają w nich zainteresowanie historią. Uczymy młode pokolenie utożsamiania się z miejscem zamieszkania a także patriotyzmu lokalnego.
- ◆ Wystawy w muzeum przedstawiają zabytki związane z regionem oraz ratują je od zniszczenia lub zapomnienia. Aż 90% eksponatów pochodzi od mieszkańców i poszukiwaczy.
- ◆ Filmy oraz prezentacje w muzeum przedstawiają mieszkańcom oraz turystom bogatą historię Braniewa i ziemi braniewskiej.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

- ◆ Wolontariat, bez którego nie powstałoby Muzeum Ziemi Braniewskiej i nie zostałyby wyremontowane Wieża Klesza. Wiedzieliśmy, że młode pokolenie nie zna historii miasta do tego stopnia, aby podjąć działania na rzecz utworzenia muzeum, dlatego postanowiliśmy to zrobić sami.
- ◆ Działalność wydawnicza. Od 2016 r. wydaliśmy cztery publikacje na temat historii miasta, również tej powojennej. Wzbudziły one duże zainteresowanie mieszkańców i rozeszły się bardzo szybko, a niektóre doczekały się dodruku.
- ◆ Sprzedaż wysyłkowa w internecie. Od roku sprzedajemy tam książki i inne przedmioty przekazywane przez mieszkańców i przez nas samych. Uzyskane pieniądze wystarczają na bieżące potrzeby, tj. środki czystości, papier czy tusz do drukarek.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Co się udało? Wszystkie przedsięwzięcia opisane powyżej, a ponadto m.in.:

- ◆ odnalezienie zabytkowej piwnicy usytuowanej przy dawnych murach miejskich, która została pozyskana na potrzeby TMB,
- ◆ organizacja w latach 2017 i 2019 konkursu historycznego dla uczniów,
- ◆ odstonięcie na dawnym cmentarzu żydowskim tablicy poświęconej honorowemu obywatelowi Braniewa – Jacobowi Jacobsonowi,
- ◆ odnalezienie miejsca usytuowania krypt po dawnym kościele Franciszkanów (we współpracy z naukowcami z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Jackiem Adamcem, właścicielem GPR24.com.pl; ekipie towarzyszyli: TVP Historia oraz członkowie Fundacji na Rzecz Odzyskania Zaginionych Dzieł Sztuki „Latebra” z Gdańska),
- ◆ powołanie grupy poszukiwaczy Pogranicze i uzyskanie stosownych pozwoleń na jej działania.

Co się nie udało? Przede wszystkim:

- ◆ nie otworzyliśmy wystawy wielkoformatowych zdjęć dawnego ratusza staromiejskiego na placu po nim,
- ◆ nie pozyskaliśmy dodatkowych pomieszczeń na magazyn i kolejną salę muzealną,
- ◆ nie wyremontowaliśmy zabytkowej piwnicy,
- ◆ nie otrzymaliśmy pozwolenia kurii na wydobycie szczątków bł. Reginy Protmann – patronki Braniewa,
- ◆ nie otrzymaliśmy pozwolenia na odstonięcie kolejnych tablic na murach dawnego Hosianum.

Co okazało się zaskoczeniem? Głównie:

- ◆ pomoc lokalnych przedsiębiorców i mieszkańców w tworzeniu muzeum,
- ◆ liczba podarowanych eksponatów,
- ◆ zainteresowanie mieszkańców lokalną historią,
- ◆ wzrastająca liczba osób odwiedzających muzeum.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Będziemy kontynuować podjęte działania.

Planujemy:

- ◆ otwarcie lapidarium na dawnym cmentarzu św. Jana w 2020 r.,
- ◆ finalizację remontu Wieży Kleszej,
- ◆ wydanie monografii powojennego Braniewa,
- ◆ kontynuację lekcji historii dla młodzieży,
- ◆ przygotowanie podjazdów dla osób z niepełnosprawnością,
- ◆ zorganizowanie IV Braniewskiej Nocy Muzeów,
- ◆ realizację nowego filmu o Muzeum Ziemi Braniewskiej.

autorzy: Towarzystwo Miłośników Braniewa

tytuł: Historyczne i kulturowe oblicza ziemi braniewskiej

miejsce: Braniewo (woj. warmińsko-mazurskie)

„W Zatorze

nie tylko karp”

Z historią przez Zator:

gry miejskie na terenie
małej ojczyzny

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Inspiracją do stworzenia kolejnych gier miejskich był konkurs na projekt ogłoszony przez Wydawnictwo Nowa Era. Nasze małe miasteczko o bogatej historii nie miało własnej gry, a zlecenie jej wykonania firmie zewnętrznej nie wchodziło w rachubę ze względu na koszty.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Przekazanie odbiorcom w nowatorski i zabawowy sposób wiedzy na temat zabytków, charakterystycznych miejsc oraz dziedzictwa kulturowego.
- ◆ Ukształtowanie w mieszkańcach poczucia wspólnoty oraz uświadomienie im znaczenia małej ojczyzny w życiu człowieka.
- ◆ Zwiększenie wiedzy uczestników gier na temat ich miasta.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

Tworzenie kolejnych gier było pomysłem Małgorzaty Bernowskiej. W działania włączyli się uczniowie i Regionalny Ośrodek Kultury Doliny Karpia w Zatorze, a w gry grali młodzież, dzieci oraz uczestnicy Święta Karpia w Zatorze.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

W IV i V turze I Gry Miejskiej *Wędrówka śladami przeszłości* uczestnicy musieli wykonywać w ważnych punktach miasta zadania związane z jego historią: rozszyfrowywać zdjęcia i daty oraz załatwiać sprawy w urzędzie, banku i restauracji. Podsumowanie nastąpiło w siedzibie Towarzystwa Miłośników Ziemi Zatorskiej. Atrakcją IV edycji było to, że arbitrzy wystąpili w strojach stylizowanych na pochodzące z przełomu XIX i XX w., co nadało klimatu rozgrywce z okazji 725-lecia miasta.

Gra Przeskanuj Zator została stworzona specjalnie na Święto Karpia w 2017 r. Aby poznać hasło, należało przejść przez 11 punktów z kodami QR i zagadkami do rozwiązania. Liczył się czas wykonania zadania.

Gra *Z historią przez Zator* w latach 2018 i 2019 prowadziła przez najważniejsze miejsca związane z historią Zatoru. Aby rozszyfrować hasło, należało znaleźć 12 elementów

architektonicznych, które były widoczne na fotografiach na odwrocie karty gry. Uczestnik otrzymywał za to certyfikat Znaczący Historii Zatoru.

Przy tworzeniu każdej z gier należało zadbać o regulaminy rozgrywek, zgody na udział, a także o sponsorów nagród, nagłośnienie akcji i zaproszenia dla uczestników. Wszystkie gry zostały stworzone przez społeczność. Korzystamy jedynie z pomocy Regionalnego Ośrodka Kultury w Zatorze, gdzie nasze karty gry są obrabiane graficznie i drukowane.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Nasze gry przyczyniają się do odkrywania i popularyzowania lokalnego dziedzictwa materialnego. Uczestnicy – przede wszystkim ludzie młodzi – mają możliwość poznania małej ojczyzny, zyskać świadomość jej bogactwa i konieczności propagowania idei dbania o nie.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

W pracy nad grami tworzonymi na Święto Karpia wykorzystano programy komputerowe i zasoby internetowe (zdjęcia i ich edycja, zbieranie informacji o historii miasta) oraz zajęcia w terenie (wybór i dokumentowanie miejsc, które mają się znaleźć na karcie gry), a także pracę z planem miasta.

Tworzenie I Gry Miejskiej opierało się przede wszystkim na pracy metodą projektów. W turach IV i V (2017 i 2018) wykorzystaliśmy burzę mózgów.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Zainteresowanie grami w dalszym ciągu jest duże – mieszkańcy pytają o kolejne rozgrywki i chętnie biorą w nich udział. Dzięki tym corocznym inicjatywom wzrosła wiedza uczestników na temat Zatoru. W wielu miastach takie gry powstają dzięki nakładom niemałych środków finansowych. Nasze gry miejskie tworzymy w ramach inicjatywy społecznej. Uważam to za wielki sukces.

Gry mają charakter interdyscyplinarny i można je w każdej chwili powtórzyć, ponieważ nie wymagają żadnych dodatkowych nakładów, oprócz wydrukowania kart.

Pierwsze dwie tury gry z roku 2015 zdobyły rozgłos w całym kraju w konkursie Generalnego Konserwatora Zabytków na inicjatywy plenerowe: II miejsce w skali ogólnopolskiej. Informacje o grach z 2015 r. pojawiły się na łamach gazet o zasięgu regionalnym oraz w Radiu Kraków. Kolejne gry zostały wyróżnione w konkursie inicjatyw lokalnych „Aktywni Lokalnie!” w Krakowie i w konkursie Stowarzyszenia Historyków Sztuki w Krakowie na Szkolne Dni Dziedzictwa Kulturowego.

Stworzono również wirtualną rozgrywkę w aplikacji Quizizz (<https://quizizz.com/admin/quiz/5812cae19b6c94542c51a458>) oraz gry w aplikacji Learning Apps (<https://learningapps.org/1234213>, <https://learningapps.org/1212346>), do których istnieje dostęp online.

Mocne strony projektu to zainteresowanie mieszkańców naszą inicjatywą oraz rozpowszechnienie wśród nich tej formy rozrywki i poznawania dziedzictwa kulturowego, pozyskanie sponsorów lokalnych oraz przygotowanie gier, które można powtarzać. Wadą ostatniej realizacji było jej za słabe nagłośnienie w mediach lokalnych.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Gry wpisały się na trwałe w tradycję naszej szkoły i naszego miasta – co roku odbywają się dwie rozgrywki. W listopadzie 2019r. planujemy krótką rozgrywkę *Z historią przez Zator* z uczniami, tak aby pomogli oni w doborze kolejnych tematów do gry miejskiej w przyszłym roku. W planie mamy też następną turę wiosną oraz rozgrywkę podczas Święta Karpia w 2020 r.

autorzy: Małgorzata Bernowska

tytuł: Z historią przez Zator:
gry miejskie na terenie
małej ojczyzny

miejsce: Zator (woj. małopolskie)

„Niepodległość

uchwycona

w kamerze”

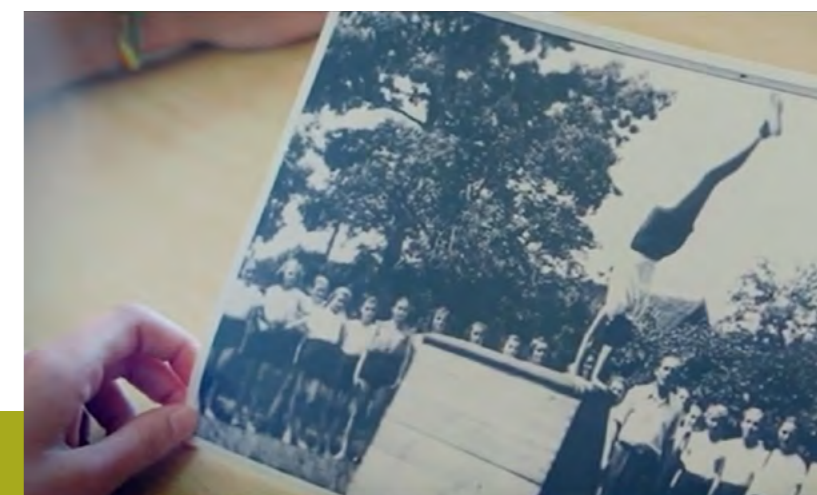
Na tropie niepodległości

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Zainspirowała nas przede wszystkim setna rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości. Zauważyliśmy także niewielką wiedzę dzieci i młodzieży z Niepołomic i okolic na temat lokalnej historii. Inspirację stanowili również seniorzy mieszkający w naszym mieście – świadkowie historii chcący przekazywać ją kolejnym pokoleniom.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Rozpowszechnienie wiedzy na temat roli Niepołomic i okolicy w działaniach niepodległościowych.
- ◆ Zaszczepienie w dzieciach i młodzieży zainteresowania społecznością lokalną i jej dziedzictwem kulturowym.
- ◆ Integracja pokoleń w ramach przekazywania historii.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

Projekt stworzyły nauczycielki edukacji wczesnoszkolnej: Magdalena Kulka i Paulina Ratajska, a także dzieci i młodzież ze Społecznej Szkoły Podstawowej im. Lady Sue Ryder w Niepołomicach. Włączyli się w niego przedstawiciele lokalnych instytucji (Muzeum Niepołomickie, Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” Oddział Niepołomice, Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Niepołomickiej, Biblioteka Publiczna w Niepołomicach, Małopolskie Centrum Dźwięku i Słowa, Orły Historii, Muzeum w Bochni oraz Fundacja Lepsze Niepołomice).

Projekt został skierowany przede wszystkim do uczniów SSP im. Lady Sue Ryder. Jego adresatami byli również uczniowie pozostałych placówek edukacyjnych w gminie oraz członkowie społeczności lokalnej. Gromadzili się oni na premierze filmu *Na tropie niepodległości* czy też wieczornicach patriotycznych, na których wykorzystywano treść broszury historycznej stworzonej w projekcie.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Etap I: Gromadzenie przez nauczycielki materiałów o znaczeniu historycznym, przygotowywanie scenariuszy zajęć i filmu oraz pomocy dydaktyczne. Nawiązywanie kontaktu z podmiotami ważnymi dla powodzenia inicjatywy.

Etap II: Zajęcia o charakterze przygody edukacyjnej, będącej równocześnie planem filmowym. Uczniowie byli poszukiwaczami historii, reporterami, przeprowadzali wywiady ze świadkami ważnych wydarzeń, odwiedzali archiwa, muzea. Towarzyszył im operator kamery.

Etap III: Montaż filmu, stworzenie broszury zawierającej informacje o osobach, miejscach, wydarzeniach związanych z ziemią niepołomicką w kontekście dążenia do niepodległości.

Etap IV: Premiera filmu *Na tropie niepodległości*.

Etap V: Przekazanie filmów i broszur do placówek edukacyjnych i kulturalnych w gminie. Współpraca z różnymi organizacjami zaowocowała zaproszeniem szkoły do współtworzenia gminnych obchodów Narodowego Święta Niepodległości, na których wykorzystano materiały powstałe w ramach opisywanej inicjatywy.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Inicjatywa w nowatorski sposób podejmuje kwestię historii lokalnej, odkrywa nieopisane dotąd historie rodzinne i społeczne, pielęgnuje niematerialne dziedzictwo kulturowe, jakim są dzieje regionu widziane z perspektywy tematyki niepodległościowej. Upowszechnienie wiedzy zawartej w filmie czy broszurze stanowi z kolei wyraz odpowiedzialności obywatelskiej za lokalne dziedzictwo.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Wykorzystano metody aktywizujące: badania historyczne, wywiady, nagranie filmu, przygotowanie broszury i wystawy historycznej. Wybrano je, aby wspierać samodzielność, kreatywność uczestników, uzyskać trwałe efekty, osiągnąć dużą skalę oddziaływania, zaciekać odbiorcę. Atrakcyjna forma filmu trafia do dzieci, młodzieży i dorosłych o różnym poziomie wykształcenia.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Udało się odnaleźć wiele nieujawnionych wcześniej informacji, nawiązać relacje międzypokoleniowe, pokazać dzieciom i młodzieży wartość lokalnych bohaterów, wydarzeń czy miejsc. W uczestnikach i odbiorcach filmu, broszury oraz wystawy obudzono dumę z miejsca zamieszkania. Udało się nawiązać owocną współpracę z lokalnymi instytucjami.

Nie udało się wydrukować broszur historycznych w wysokiej jakości. Powodem było wycofanie się sponsora. Nie zrezygnowano jednak z druku i dokonano tego na szkolnym sprzęcie. Trudnością okazało się finansowanie przedsięwzięcia. Środki szkolne oraz dofinansowanie gminy były niewystarczające do zrealizowania wszystkich założeń. Przy realizacji kolejnych, podobnych inicjatyw należy zadbać o różnorodność sponsorów oraz dokładniejszą kalkulację kosztów. Efekt projektu zmnożył się dzięki dystrybucji filmu w placówkach edukacyjnych i kulturalnych, a także wykorzystaniu zdjęć z broszury w trakcie ośmiu wieczornic.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Planowana jest kontynuacja filmu, tym razem w odniesieniu do wydarzeń i postaci związanych z II wojną światową.

autorzy: Społeczna Szkoła Podstawowa im. Lady Sue Ryder –
nauczycielki:
Magdalena Kulka i Paulina Ratajska

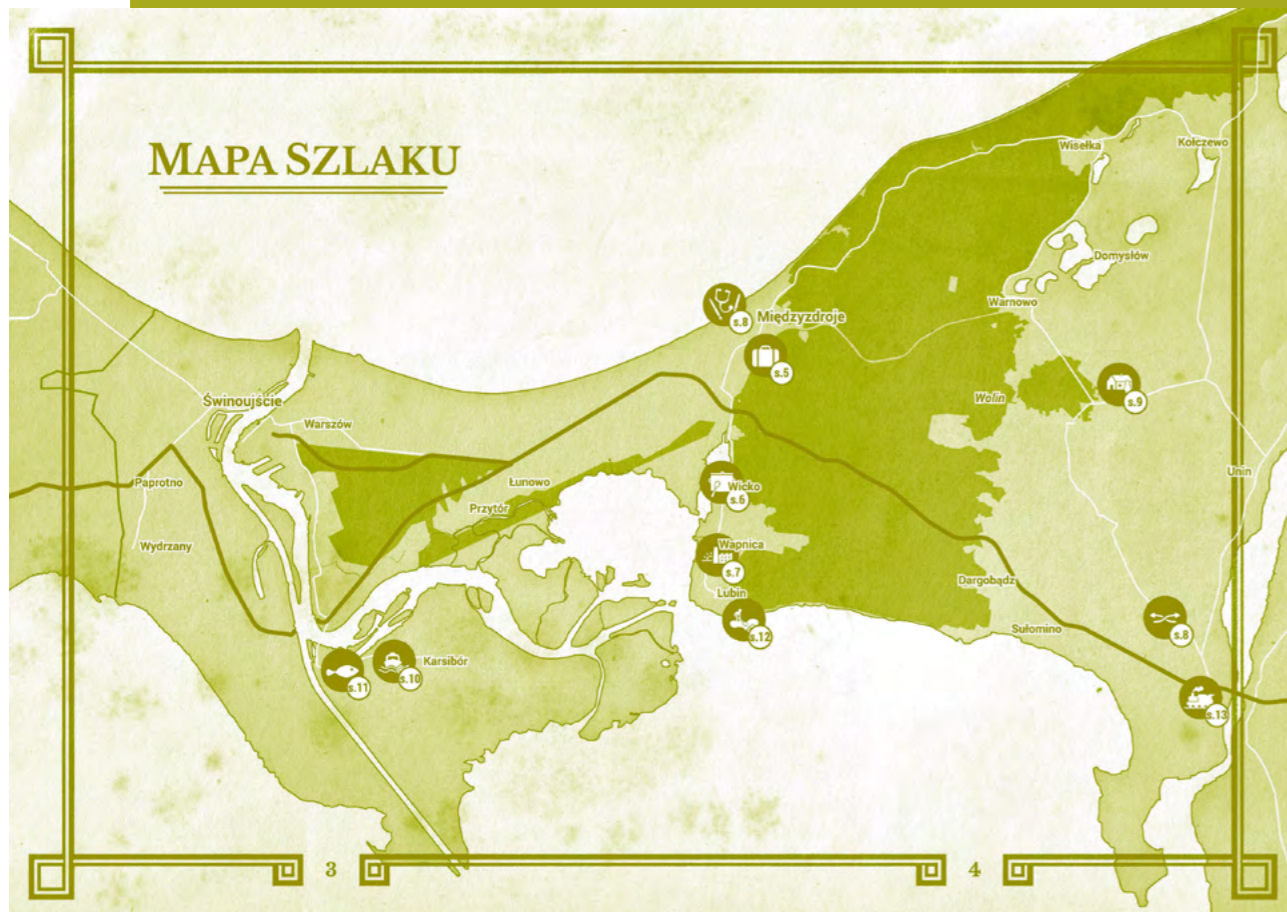
tytuł: Na tropie niepodległości

miejsce: Niepołomce (woj. małopolskie)

„Odkrywając polski

Dziki Zachód”

Archipelag Pamięci:

innowacyjny szlak historyczny

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Do realizacji projektu skłoniły nas rozmowy z najstarszymi mieszkańcami regionu. Pozwoliły nam one zrozumieć, jak ważne dla tożsamości lokalnej społeczności są ich wspomnienia dotyczące pierwszych lat zasiedlania tych ziem przez Polaków. Inspiracją do stworzenia szlaku była chęć popularyzacji historii najstarszych mieszkańców polskich wysp (Wolin, Uznam i Karsibór), którzy po II wojnie światowej przybyli na teren polskiego Dzikiego Zachodu.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Budowa patriotyzmu lokalnego. Pielęgnowanie i popularyzowanie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- ◆ Międzypokoleniowa edukacja historyczna. Wzbudzenie w mieszkańcach gminy i turystach zainteresowania historią regionu. Dotarcie z nią w innowacyjny i nieszablonowy sposób do jak najszerszego grona odbiorców.
- ◆ Zainicjowanie publicznej dyskusji nad powojenną historią i dziedzictwem gmin Wolin i Międzyzdroje.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

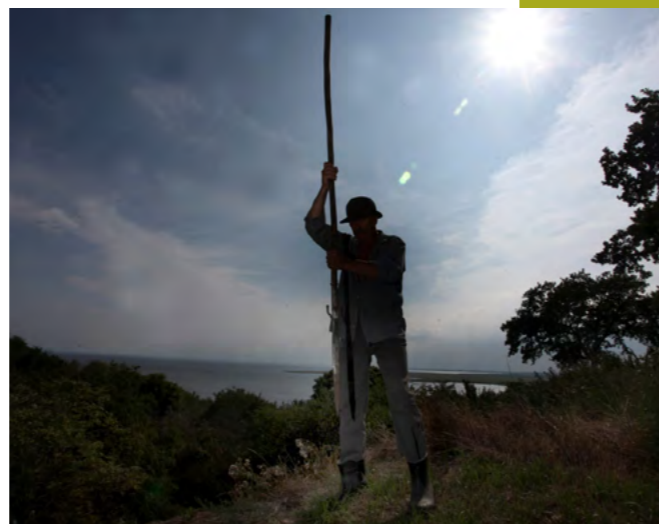
Do kogo kierowaliście projekt?

Wspomnienia najstarszych mieszkańców regionu, pamiętających tworzenie się polskości na terenach przyłączonych do kraju, stanowiły fundament projektu. Spotkania popularyzujące szlak były kierowane głównie do młodych osób (10–19 lat). Umieszczenie punktów szlaku w często odwiedzanych miejscach pozwoliło dotrzeć z naszym projektem do szerokiego grona odbiorców: mieszkańców w średnim wieku oraz turystów.

Opiszcie projekt.

Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

- ◆ Zebranie historii mówionych dotyczących procesów kształtowania się polskości na ziemiach przyłączonych do kraju po II wojnie światowej – rozmowy z najstarszymi mieszkańcami.
- ◆ Opracowanie na podstawie zgromadzonych historii kolejnych punktów szlaku. Przygotowanie tekstów, filmów, zdjęć, materiałów audio, dostępnych po zeskanowaniu kodów QR znajdujących się na tablicach umieszczonych w miejscach ważnych dla opisywanych procesów.
- ◆ Stworzenie kampanii reklamowej promującej szlak – opracowanie plakatów, ulotek i materiałów w mediach, spotkania w szkołach, bibliotekach i domach kultury, pozyskanie partnerów promujących szlak.
- ◆ Ewaluacja projektu, pozwalająca na opracowanie kolejnych punktów szlaku.

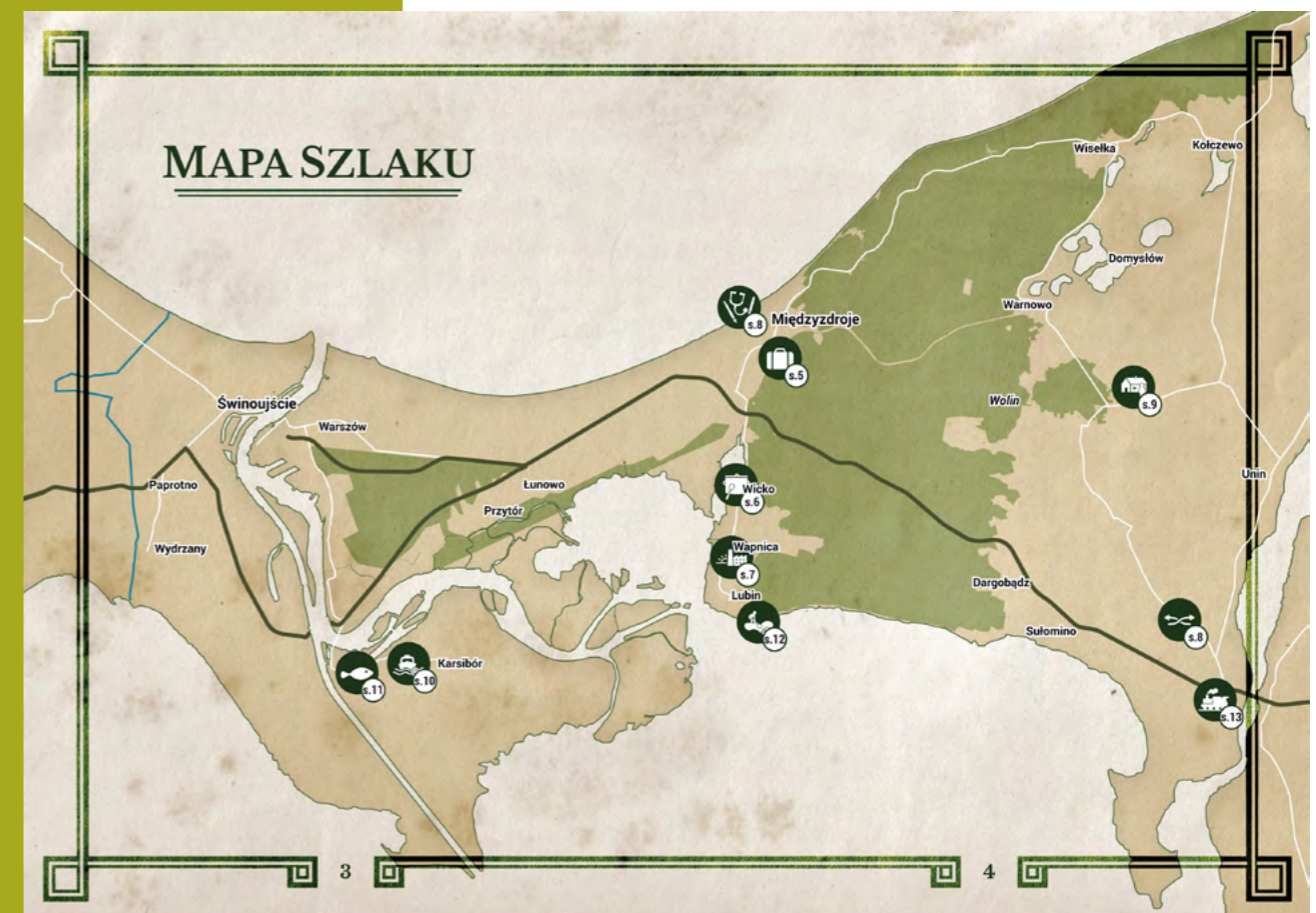

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Inicjatywa ma na celu pielęgnowanie i popularyzowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego polskich wysp. *Archipelag pamięci* to przedsięwzięcie edukacyjno-kulturalne, które służy umacnianiu tożsamości lokalnej przez pokazywanie znaczenia lokalnych historii społecznej. Inicjatywa pobudza dyskusję historyczną i przyczynia się do budowy patriotyzmu lokalnego.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Najważniejszy jest innowacyjny szlak turystyczny. Pozwolił on na opisanie w nieszablonowy i nowoczesny sposób procesów historycznych, a jednocześnie umieścić je w kontekście bezpośrednio nawiązującym do zagadnień lokalnego dziedzictwa.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Szlak funkcjonuje w świadomości osób z gminy. Jego poszczególne punkty są często odwiedzane zarówno przez nowych mieszkańców, jak i turystów. Pozwoliło to na osiągnięcie skutecznych efektów edukacyjnych.

Tradycyjne (papierowe) przewodniki po szlaku są dostępne w punktach informacji turystycznej, domach kultury itp., dzięki czemu inicjatywa jest cały czas żywa wśród mieszkańców. Dodatkowo całym wydarzeniem zainteresowały się media – co jakiś czas lokalne portale publikują przedruki treści edukacyjnych przygotowanych w ramach projektu. Zagadnienia poruszane w ramach szlaku były też dla nas inspiracją do kolejnych projektów (audioprzewodników, wystaw zdjęć, publikacji książkowych).

Spotkania z młodzieżą odbywające się w szkołach, domach dziecka, domach kultury i muzeach pozwalają stwierdzić, że innowacyjne techniki przekazu treści historycznych skutecznie zainteresowały młodych odbiorców ich lokalną historią. Zaskoczeniem okazało się zaangażowanie społeczności – temat tożsamości mieszkańców był dotąd bardzo mało popularny. Inicjatywa przyczyniła się do szerszej refleksji wśród mieszkańców nad zagadnieniami dotyczącymi pochodzenia, tożsamości czy małej ojczyzny.

Podczas przygotowań szlaku dotarliśmy do tak wielu źródeł, że z uwagi na ograniczenia finansowe nie mogliśmy opowiedzieć o wszystkich ważnych procesach i wydarzeniach. Materiał został zarchiwizowany i jest wykorzystywany na kolejnych etapach przedsięwzięcia.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Inicjatywa była kontynuowana. W pierwszej edycji zdobyliśmy środki w ramach projektu *Patriotyzm Jutra*. Pomysł spodobał się odbiorcom do tego stopnia, że udało nam się pozyskać dofinansowanie kolejnego etapu ze środków gminy. Zamierzamy rozbudowywać szlak przez dodawanie kolejnych punktów.

autorzy: Mateusz Sikora, Piotr Oleksy

tytuł: Archipelag Pamięci:
innowacyjny szlak historyczny

miejsce: Lubin, Międzyzdroje
(woj. zachodniopomorskie)

„Orzechowo — niezwykła, przemysłowa wieś”

Historia zaklęta w fotografii – ludzie, wydarzenia, miejsca

Historia opowiedziana

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Orzechowo jest wsią niezwykłą. Jej mieszkańcy nie żyją z pracy na roli, ale pracują w dwóch dużych przedsiębiorstwach przemysłu drzewnego. Zbliżająca się setna rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości spowodowała, że zaczęłam szukać materiałów związanych z historią wsi. Są one rozproszone, znajdują się w prywatnych zbiorach. Niebawem nikt już nie będzie wiedział, kogo przedstawiają zdjęcia, jak cenne są te pozostałości dokumenty, co nam mówią o przeszłości rodzin mieszkających w Orzechowie. To był właściwy moment, żeby zacząć gromadzić „stare” fotografie i nagrywać opowieści.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Zachowanie „starych” zdjęć jako dokumentów historii Orzechowa.
- ◆ Nagranie opowieści mieszkańców Orzechowa – zwłaszcza tych, którzy mieszkają tu od kilku pokoleń.
- ◆ Przygotowanie materiałów do wydania publikacji *Orzechowo – historia opowiedziana*.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

W działania zaangażowali się mieszkańcy wsi, głównie seniorzy, ale także dyrektor Szkoły Podstawowej w Orzechowie i jej uczniowie, Stowarzyszenie Emerytów i Rencistów w Orzechowie oraz Uniwersytet Trzeciego Wieku w Orzechowie.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Nasze działanie rozpoczęło się w kwietniu 2017 r. Najpierw przez kilka miesięcy zbieraliśmy „stare” zdjęcia, które przekazywaliśmy do Szkoły Podstawowej (wtedy jeszcze Zespołu Szkół w Orzechowie), gdzie były one skanowane i zapisywane w bazie, w podziale na źródła pochodzenia. Do końca października 2017 r. mieszkańcy przynieśli ponad 300 fotografii. Jednocześnie staraliśmy się ustalać, kiedy zostały one zrobione, a także kogo lub co oraz w jakich okolicznościach pokazują. Baza zdjęć nieustannie się powiększa.

Następnie, 11 listopada 2017 r. otwarta została wystawa *Historia zaklęta w fotografii – ludzie, wydarzenia, budynki*. Pokazano na niej tylko 90 zdjęć. Kolejnym krokiem, który zrealizowano w 2019 r., było nagranie 20 wywiadów z najstarszymi mieszkańcami Orzechowa. Na zakończenie tego etapu stworzono klip promujący nasze działania.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

W ramach inicjatywy zebrano dokumenty związane z życiem codziennym, pracą, świętowaniem, działaniem organizacji społecznych w Orzechowie, pokazujące miejsca, których już nie ma. Najstarsze zdjęcie pochodzi z 1905 r. Nagrane wywiady z mieszkańcami dokumentują historię rodzin,

udział ich członków w powstaniu wielkopolskim, losy w trakcie II wojny światowej. Najważniejsze jednak są opowieści i zdjęcia związane z pracą w przedsiębiorstwie drzewnym Bolesława Bystrzyckiego, a potem – w Orzechowskich Zakładach Przemysłu Sklejek. W opowieściach mieszkańców – czasem wprost, czasem mimochodem – przewijają się informacje o tym, jak wielki wpływ na ich życie miał fakt, że urodzili się lub zamieszkali w Orzechowie: niezwykłej, przemysłowej wiosce.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Zastosowano dwie zasadnicze metody. Pierwsza związana była z tworzeniem elektronicznej bazy zdjęć, które zostały zeskanowane. Druga to nagrywanie wywiadów z mieszkańcami Orzechowa, przeprowadzonych przez dwie dorosłe osoby z udziałem sześcioro harcerzy z drużyny działającej w Orzechowie i uczniów szkoły podstawowej. Obie metody włączały i aktywizowały do działania mieszkańców miejscowości. Nagranie wywiadów miało jeszcze dodatkowy cel: zachowanie głosu i charakterystycznego sposobu mówienia najstarszych osób ze wsi. Sposób pozyskiwania materiałów wybrano świadomie. Działania rozłożono na etapy. Uwzględniono duży udział mieszkańców, bez zatrudniania nikogo z zewnątrz, aby proces pisania historii był dziełem nas samych i aby ta praca nas łączyła, nobilitowała, dawała nam poczucie wspólnoty z jednej strony i sprawstwa – z drugiej.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

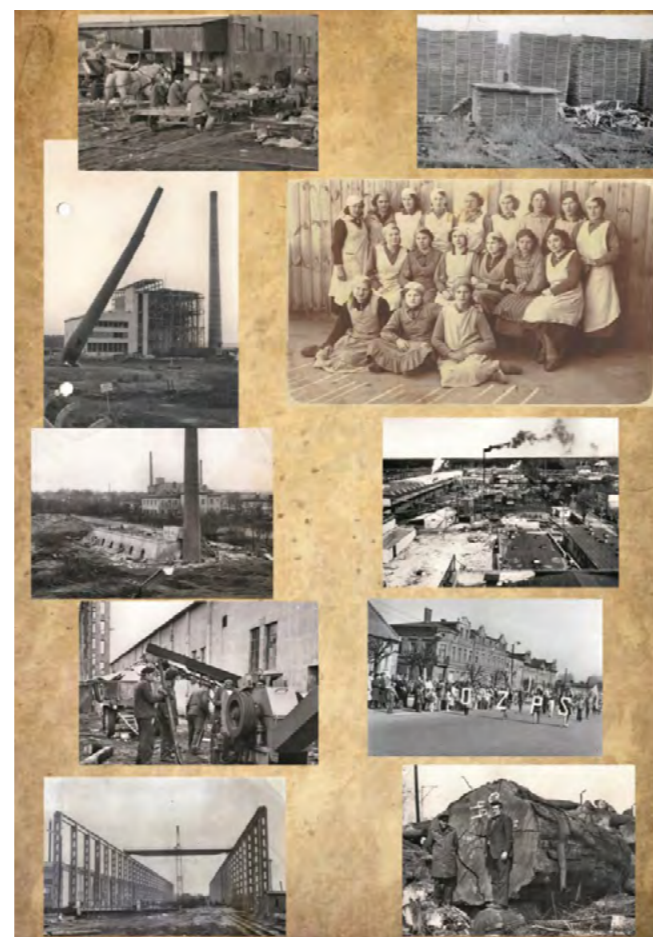
Oba projekty formalnie zostały zakończone, pokazaliśmy ich efekty. Wystawa cieszyła się ogromnym powodzeniem, była powtarzana w Orzechowie jeszcze kilka razy, przy różnych okazjach. Jednak w dalszym ciągu mieszkańcy przynoszą zdjęcia, odnajdowane w domowych archiwach.

Przed rozpoczęciem wywiadów byliśmy przekonani, że główny wpływ na rozwój Orzechowa miał zakład przemysłu drzewnego. W trakcie okazało się, że równie ważnym czynnikiem rozwojowym była kolej.

W realizacji naszego działania napotkaliśmy dwa problemy. Pierwszy, dotyczący zdjęć, to brak w wielu przypadkach informacji o dacie ich zrobienia, a także o nazwiskach osób, które na nich widnieją. Zamierzamy publikować fotografie z prośbą o pomoc w ustaleniu podstawowych faktów. Drugi problem to niechęć kilku rodzin do umożliwienia nam spotkania z ich starszymi członkami.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Zamierzamy w dalszym ciągu przeprowadzać wywiady, zbierać zarówno zdjęcia, jak i dokumenty. Chcemy wydać opowieści mieszkańców w formie drukowanej z wykorzystaniem "starych" zdjęć i z płytą z nagraniem wywiadami. Kolejną publikacją poświęconą historii naszej miejscowości, którą zamierzamy wydać, jest historia napisana na podstawie źródeł historycznych. W trakcie wywiadów dotarliśmy też do bardzo ciekawych historii rodzinnych. Dwie, a może nawet trzy z nich są prawie gotowymi scenariuszami sztuki teatralnej lub filmu. to będzie dla nas całkiem nowe wyzwanie. Myślimy też o stworzeniu izby pamięci.

autorzy: Jadwiga Stefańska

tytuł: Historia zaklęta w fotografii – ludzie, wydarzenia, miejsca. Historia opowiedziana

miejsce: Orzechowo (woj. wielkopolskie)

„Tradycyjna ceramika

w nowej odsłonie”

Siwaki:

warsztaty z wypiekania w naczyniach ceramicznych
i nowoczesna prezentacja fotograficzna

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Zainspirowały nas nasze piękne siwaki i chęć powrotu do tradycji wypiekania w ceramice. Ważne były też potrzeby pań z koła gospodyń wiejskich, które pragnęły promować medyńską ceramikę siwą na większą skalę, a przy okazji nauczyć się obsługi aparatu i podstawowych zasad kompozycji w fotografii kulinarnej, żeby sprawniej prowadzić fanpage'e na Facebooku.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Promocja ceramiki siwej.
- ◆ Pielęgnowanie zwyczajów kulinarnych.
- ◆ Zdobyć nowych umiejętności.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia?

Do kogo kierowaliście projekt?

Projekt realizowały przewodnicząca KGW i jej córka z myślą o członkiniach KGW oraz paniach zaprzyjaźnionych z kołem.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Nasza inicjatywa to seria ogólnodostępnych spotkań, na których członkinie KGW przygotowywały wypieki w ceramice, zdobywały podstawową wiedzę na temat estetycznej prezentacji i fotografowania jedzenia oraz doskonaliły umiejętności prowadzenia strony na Facebooku, aby móc promować naszą ceramikę i efekty projektu w internecie. Zajęcia były prowadzone w ramach wolontariatu przez doświadczoną artystkę – córkę przewodniczącej KGW – w Ośrodku Kultury w Medyni Głogowskiej.

Projekt to cykl ośmiu „lekcji” trwający dwa miesiące: sześć spotkań poświęconych wypiekom w ceramicznych formach, fotografowaniu i estetycznej prezentacji potraw oraz dwa spotkania dotyczące działań w sieci. Z wykonanych zdjęć stworzyliśmy katalog z przepisami – drukowany oraz w formacie PDF.

Aby kultura przetrwała, nie może jej zabraknąć w internecie. Spotkania pozwoliły udoskonalić nasz fanpage, który nabrał nowego wyrazu i zyskał na popularności, co znacznie pomaga w promowaniu medyńskiej sztuki.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Inicjatywa służyła m.in. budowaniu tożsamości regionalnej i trwałych więzi społecznych bazujących na zasobach dziedzictwa lokalnego. Istotnym celem było również zdobycie umiejętności niezbędnych do upowszechniania tego dziedzictwa, tj. tradycyjnych, medyńskich siwych naczyń ceramicznych. Uczestniczki warsztatów zyskały wiedzę na temat promowania lokalnego produktu. Stworzenie katalogu przyczyniło się do zachowania i ochrony niematerialnych zasobów dziedzictwa regionalnego – odtworzenia starych przepisów w nowym wydaniu.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Zastosowałyśmy warsztaty w grupie, na których uczestniczki czuły się swobodnie i mogły się wzajemnie wspierać w wykonywaniu poszczególnych zadań. Inną formą zajęć były wykłady, a później ćwiczenia z wykorzystaniem urządzeń: aparatów (lustrzanek), akcesoriów fotograficznych czy komputerów. To prowokowało do wspólnych dyskusji czy analiz i angażowało uczestniczki. Podstawę kompozycji stanowiły dla nas naczynia ceramiczne, a inspiracji do potraw i zdjęć szukałyśmy na stronie Pinterest oraz w publikacjach kulinarnych. Obróbka fotografii nastąpiła w darmowym programie graficznym, a katalog powstał w również darmowym programie Canva.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Zarówno wypieki, jak i zdjęcia wyszły wyśmienicie, czego dowodem jest katalog z przepisami (format A5, nakład 100 szt. oraz wersja PDF). Zainteresowanie nim rośnie z dnia na dzień, co było dla nas ogromnym zaskoczeniem. Większość odbiorców po obejrzeniu katalogu w poście na Facebooku zadeklarowała chęć kupna naczyń ceramicznych. Kilka osób już po paru dniach pochwaliło się przygotowaniem potrawy z jednego z przepisów.

Uczestniczki zaznały się z możliwościami portali społecznościowych i stworzyły posty na fanpage KGW na Facebooku oraz rozpowszechniły swój katalog w społeczności Medyni Głogowskiej. Wszyscy mają dostęp do relacji z warsztatów. Ich uczestniczki nabrały wiary w swoje umiejętności i zdobyły

wiedzę, która pozwoli im kontynuować projekt i dalej promować gotowanie w ceramicznych naczyniach z Medyni Głogowskiej. W przyszłości jednak na pewno będzie trzeba zaplanować o wiele więcej czasu na poszczególne działania.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Pragniemy kontynuować inicjatywę przez fotografowanie naszych wypieków w ceramicznych formach oraz udostępnianie ich na fanpage'u na Facebooku. Nasz aparat wciąż wędruje między uczestniczkami warsztatów. Zamierzamy też zdobyć dofinansowanie takiego samego lub podobnego projektu stworzonego z myślą o innych kobietach czy młodzieży.

autorzy: Kazimiera Ożóg, Agnieszka Nawłoka

tytuł: Siwaki: warsztaty z wypiekania w naczyniach ceramicznych i nowoczesna prezentacja fotograficzna

miejsce: Medynia Głogowska (woj. podkarpackie)

„Traperzy

na tropie

dziedzictwa Ciekocyna”

Odkrywamy zakamarki

Co było inspiracją do podjęcia inicjatywy?

Inspiracją była chęć odkrycia ukrytych talentów, interesujących miejsc i ciekawych ludzi, a także zapoznania młodzieży z sołectwami. Okazało się, że część osób interesuje się turystyką i chciały swoją pasję rozwijać, poznać ludzi i teren. Powstała zatem grupa Traperzy, której członkowie rozpoczęli od „inwentaryzacji” swojej gminy – prowadzenia wywiadów z sołtysami, mieszkańcami oraz lokalnymi twórcami.

Wymieńcie trzy cele strategiczne inicjatywy.

- ◆ Poznanie walorów historycznych, kulturowych i krajoznawczych gminy Ciekocyn oraz jej ciekawych mieszkańców przez młodzież.
- ◆ Rozwój umiejętności interpersonalnych (komunikatywności, empatii, umiejętności pracy w zespole itp.) wśród członków grupy.
- ◆ „Wyszkolenie” grupy na młodzieżowych organizatorów turystyki oraz przekazanie jej umiejętności opracowywania materiału promocyjnego.

Kto był zaangażowany w realizację przedsięwzięcia? Do kogo kierowaliście projekt?

Bezpośrednimi uczestnikami było 16 osób w przedziale wiekowym 13-18 lat, pośrednimi – sołtysi, lokalni twórcy i mieszkańcy. Projekt został skierowany do mieszkańców oraz turystów.

Opiszcie projekt. Jakie były najważniejsze etapy jego realizacji i jak ona przebiegała?

Grupa Traperzy rozpoczęła realizację projektu *Odkrywamy zakamarki* od wycieczek po sołectwach gminy Cekcyn. Dzięki wyjazdom młodzież poznała nowe, nieznane jej dotąd miejsca oraz miała możliwość przeprowadzenia wywiadów z mieszkańcami i lokalnymi twórcami. Poznawała walory swoich miejscowości: historyczne, kulturowe i krajoznawcze. Uczęszczała na szkolenia turystyczne prowadzone przez eksperta – Michała Bucholza. Uczestnicy otrzymali certyfikaty, dzięki którym stali się młodzieżowymi przewodnikami turystycznymi i mogą oprowadzać wycieczki po swojej gminie.

Namacalnymi efektami działań są wydane foldery oraz tablica zawierająca ciekawe informacje o miejscowości. Na zakończenie swoich działań uczestnicy zorganizowali stoisko promujące projekt na gminnej imprezie. Rozdawali foldery, pokazywali filmiki i zdjęcia, dzielili się doświadczeniami i spostrzeżeniami.

W jaki sposób wasz pomysł wiąże się z zagadnieniem dziedzictwa lokalnego i założeniami konkursu?

Samodzielne zdobywanie przez młodych ludzi wiedzy, poznawanie zasobów materialnych i niematerialnych Borów Tucholskich, odwiedzanie nieznanych miejsc, rozmowy – to wzmacnia w młodzieży poczucie własnej wartości i integralności ze społecznością lokalną. Projekt pokazał uczestnikom, że wcale nie trzeba wyjeżdżać w dalekie kraje, aby natknąć się na niezwykłości.

Jakie były najważniejsze metody pracy i narzędzia wykorzystane podczas realizacji przedsięwzięcia? Dlaczego je wybraliście?

Metody: rozmowy na temat projektu, praca w grupie, współpraca z przedstawicielami sołectw, prezentacja swojego dzieła podczas gminnej imprezy.

Narzędzia: spotkania, wywiady, analiza zebranych materiałów.

Przyczyny ich wyboru: chęć wymiany wiedzy i doświadczeń, potrzeba rozwijania indywidualnych umiejętności i twórczego myślenia przez współdziałanie, a także wspierania dobrej współpracy młodzieży z mieszkańcami.

W jaki sposób osiągnęliście cele projektu?

Jakie są wasze najważniejsze wnioski z jego realizacji?

Co się udało, a co nie? Co okazało się dla was zaskoczeniem?

Młodzież zaznałomiła się z zasobami swojego środowiska i możliwościami ich wykorzystania. Dzięki wyjazdom edukacyjnym poznała wiele ciekawych miejsc i osób. Dużym zaskoczeniem było to, że działania uczestników zmotywowały mieszkańców oraz twórców do wyjścia z domu i zrobienia czegoś razem – dla siebie i innych. Zrozumieli oni, że bogactwa naturalne i kulturowe powinny służyć wszystkim. Dzięki aktywnej młodzieży, myślącej o racjonalnym wykorzystaniu zasobów, rośnie zainteresowanie społeczności lokalnymi skarbami. Dyrektorzy szkół i bibliotek zapraszają młodzież i osoby starsze, aby przekazywały innym swoją wiedzę. Efektami działań są foldery oraz tablica, a wszystkie materiały z projektu zabezpieczono na przyszłość na dysku komputerowym.

Czy zamierzacie kontynuować przedsięwzięcie w przyszłości? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Tak, chcemy stworzyć grę planszową, grę komputerową oraz aplikację i w ten sposób zaprezentować ciekawe miejsca do zwiedzania w naszej okolicy. Będziemy przewodnikami dla turystów na spacerach pieszo-rowerowych w gminie Cekcyn.

autorzy: Monika Wesołowska

tytuł: Odkrywamy zakamarki

miejsce: Cekcyn (woj. kujawsko-pomorskie)